

સતિ ભદ્રા

અને

કવિ કાળીદાસ.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા.

હરગોવનદાસ હરજીવનદાસ/યુકસેલર

૨૦૩૫ પાનકોર નીક-અમદાવાદ.

૭૭૭૭૭૭૭૭૭૭૭૭૭૭

આવૃત્તિ ૨ છ

પ્રત ૦૦૦૦.

અમદાવાદ-સાહુર જનમાળી વાંચની યોજના હરિભાઈ
દસપતરામે પેલાના "અન્વેષણ" પ્રેસમાં છપી.

સવત ૧૯૮૧

સને ૧૯૨૫

કીંમત રૂ. ૦-૬-૦

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૨૩૭ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ યાત્રા ભક્તિ

વિષય

સતિ ભદ્રા

અને

કવિ કાળીદાસ.

ચોજક

મુળજભાઈ હરીવલ્લભદાસ કાસરવાલા.

જપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

હરગોવનદાસ હરજીવનદાસ બુકસેલર.

૩૦૪૫, પાનકેર નાકા-અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૨ જી.

પ્રત ૨૦૦૦

સંવત ૧૯૮૧

સને ૧૯૨૫

ક્રીંમત રૂ. ૦-૮-૦

પ્રસિદ્ધ કર્તાએ સર્વ હક્ક પોતાને સ્વામિન રાખ્યા છે

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અ. ઈ. વ. દ.
જી. પી. રાઈટ સંગ્રહ

અમદાવાદ - શાહપુર વનમાળી વાકાની પોળમાં હરિભાઈ
દલપતરામે પોતાના 'અન્ધોદય' ગ્રંથમાં જાણી

મફત સ્વદેશ ઝરણાં મંજાવનારને મફત
મહાત્મા ગાંધીજીની જીવનચરિત્ર
આલોખનો અદ્ભુત રાસ
યરોડાનો તપસ્વી.

આજેજ મ ગાવો આજેજ મ ગાવો
અપૂર્વ દેશભાવનાથી જલકાતા

સ્વદેશ ઝરણાં.

રાષ્ટ્રીય ગાંધીજીનો ભાગ
મહાત્મા દેશભક્તોના સુદર ચિત્રો સહિત

કિંમત ૦-૮-૦ પોષ્ટેજ જુદું

જન્મી વૃથા આ જગતમા નવ દેશની સેવા કરી,
“આ હિન્દ મોરો દેશ મારી માત,” નવ મુખ ઉચરી,
જેનો જન્મ નવ દેશખાનુ હૃદય પ્રેમે ભરે,
ઓ ઇશ્વર! અમ આર્યના એવા જીવનને શુ કરે
સ્વદેશ ઝરણાં

સોલ એજન્ટ

હરગોવિન્દલાલ હરજીવનલાલ બુકસેલર

૩૦૩૫, પાનકોર તાકા—અમદાવાદ.

પ્રસિદ્ધ કર્તાએ સર્વ હક સ્વાધિન રાખ્યા છે

સ્વદેશ લાવવાઓને જમાવતી

વસંત-વિહાર.

સચિત્ર આવૃત્તિ ૨ છ સચિત્ર.

લેખક “વસંત”

ઉત્તમ પ્રકારની ગઝલો તથા

રસમય કાવ્યોથી સરપૂર

પ્રેમ, ભક્તિ, વૈરાગ્ય, શુભાર, સહિલ, ધર્મ વગેરે અનેક વિષયો ઉપર ઓળસી ગઝલો તેમજ કાવ્યો નો સંગ્રહ આ પુસ્તકમાં પ્રસિદ્ધ અંગ્રેજી હો મુદ્રક કમળ, મનહર જાધવ, સોનેરી પાકુ મુદ્રક જાળી દર્શિત છે ૨-૮-૦૦

સોલ ઓન-ટ

બુકસેલર હરગોવિન્દલાલ હરજીવનલાલ

પાનકોર નાકા-અમદાવાદ

ગહારે વસંત.

કીમત માત્ર રૂ ૦-૬-૦

કીમત માત્ર રૂ ૦-૨-૦

કમળાચર કમળા

અમદાવાદ-શાહપુર વનમાળી વાકાની પોલમાં હરિલાલ દલપતભાઈ પોતાના “અન્યોદય” ગ્રંથમાં જાણી.

સતિ ભદ્રા

અને

કવિ કાંળીદાસ.

પ્રકરણ ૧ લું.

પહિતની પીછાન.

આજથી બે હજાર વર્ષ પૂર્વે ગુજરાતની પુર્વ દિશામાં એક માળવ નામનો પ્રાંત પુર જહોજહાલીમાં પ્રખ્યાત હતો અને ત્યાંના સઘળા રાજાઓની રાજધાની હાલનાજ ઉજ્જૈન નગરમાં હતી અને તે ગાદી ઉપર મોટા મોટા ચક્રવર્તી રાજાઓ પોતાના કીર્તીવત કાર્યોથી આખા ભારતવર્ષમાં જાણીતા અને માનીતા થઇ ગયા છે તેને પ્રત્યક્ષ પુરાવો હજી સુધી આપણા ભારત વર્ષમાંના મોટા ભાગમાં ચાલતો વિક્રમ મવત આપે છે તે વિક્રમ કે જેને જગત પરદુ ખસજનના નામથી ઓળખે છે તે રાજા ઉજ્જૈનમાં રાજ્ય કરતો હતો પૂર્વ કર્મીનુમાર રાજાઓ તો ઘણા થાય છે પરંતુ ખ વિક્રમ જેવા તો કવચિત્જ હોય છે તે રાજાના વંશમાં ઉજ્જૈનની

ગાદી ઉપર વિક્રમના જેવોજ પ્રતાપી અને વિદ્વાનો વિદ્યાસી રાજા બોજ થઇ ગયો છે તે જાણ વિદ્વાન જોવાથી વિક્રમનો વિદ્યાસ કરવાને પોતાની પાસે અધરા ભાગ પડિતો રાખ્યો અને તેઓને સપૂર્ણ મુખ્ય આપનો એવા ધણા પડિતોમા સૌથી એક માધ નામનો પડિત હતો તે તર્કશાસ્ત્રમા એવો તો કુશળ ગણાતો હતો કે તેના મો આગળ મોટા મોટા તર્કજ્ઞદીઓ પણ હારી જતા જેથી માધ પડિતની કામી દેશેદેશ અને ગામેગામ પ્રસરી ગઇ હતી વણા દેશના પડિતો તેની સાથે વાલ કરવાને આવતા થરતુ કોઈ પણ તેને જીતી શકતા નહીં જેથી પ્રતીદિન તેની પ્રતિકા બોજ રાખના દર-મારમા વધવા લાગી અને આખરે બોજ તેને પોતાના અમાત્યની પદવી અર્પણ કરી અને રાજકાજના સંબંધા કાર્યમા તેની સલાહ મુખ્ય ગણાતી અવરામા અવરા અને ગુચવણવાળા કાર્યનો તે પોતાના બુદ્ધિ બળથી તથા તર્કથી એવો તો નિવેડો લાવતો કે તેમા કામથી પણ લેશ માત્ર મૂન કાઢી શકાતી નહોતી જેથી તે રાજા અને પ્રજા બંનેનો માનીતો થઇ પડ્યો, અને આખા રાજ્યમા તેનો વિજય કોઈ એતરફ ગગડી રહ્યો

જેવા માધ પડિત વિદ્વાન હતો તેની તેને બી પ્રજા સુશીલ આનંદી, મળતાવડી, વિવેકી અને વિદ્વાન મળી હતી માધ પડિતે યજ્ઞે પવિત્ર ધાન્ય કર્યા પછી એવીસ વર્ષ અદ્યાર્થ ખાળ્યુ ને બત્રીસમે વર્ષ સોળ વરસની કન્યા સાથે લગ્ન કર્યું હતું જેથી તેને શોડા વરસ બંદ એક કેન્દ્રારત્ન સાપડ્યું હતું તે કન્યા જ્યારે પાંચ વરસની ગઈ એટલે બીજી પણ કન્યા અવતરી તેથી માધ પડિતની બી ધણીજ દીલગી, થઇ માધ પડિતે તો ઘણું સમજાતી પણ તેના અતરમા એ જાને ધર લીધું હતું કે આટલી સમજ અર્થ જા હજી

પુત્ર રત્ન સાપડ્યુ નહીં માટે આ સમગ્રી સ્થિતિ કાણુ વાપરશે ?
 પુત્રીઓ કદી સો હોય પણ તે પારકું ધન ગણાય છે । પરણતી
 કે તેના ઉપરથી આપણો હક ઉડી જાય છે પુત્ર વગરના સસાર
 તે નહીં જેવો છે જેના ઘરમાં એક પણ પુત્ર નથી તે ઘર સમજાન
 જેવું ગણાય છે પુત્ર વગરના મામાપો મૃત્યુ પામ્યા પછી પિતૃલોકમાં
 જતા નથી, અને પુત્રવાળા મામાપો સ્વર્ગમાં આનંદ ભોગી પોતાના
 પુત્રને આશિષ દે છે પુત્રની ઇચ્છાએજ હજારથ રાજ્યએ યદ્ય ક્યો
 હતો, પુત્રની ઇચ્છાએજ મોટા મોટા રાજ્યોએ જમલમાં જમને
 અતિ ઉગ્રમાં ઉગ્ર તપ આદર્યા હતા ભગીરથ જે પુત્ર હતો તો
 સ્વર્ગમાંથી તપ કરીને ગયા લાગ્યા અને પોતાના પિતૃઓને ઉદ્ધાર
 કર્યો માટે પુત્ર વગર આ સસાર સુનો છે આવા વિચાર તે હમેશા
 કર્યા કરતી પુત્રીઓ પાસે આવે, મીઠું મીઠું બોલે, પણ લેને તે
 ખીસકુલ ગમતુ નહીં માથ પડિત ધણીવાર તેની પાસે બેસીને
 જ્ઞાનવર્થા કરતો, પણ તે પણ તેને ગમતી નહીં પરતુ સ્વામીને
 ખોટું નહીં લગાડવા તે બેસીને સાલળતી પણ તેનું ત્યત તેમાં
 ચોટતુ નહીં ધણીવાર તે એકલી પોતાના ઓરડામાં રડ્યા કરતી
 જેથી તેનું શરીર ધીરે ધીરે કૃષ થવા લાગ્યું અને બાહીએ તેમાં
 પ્રવેશ કર્યો અસ્થિ જવર શરીરમાં લાગુ પડ્યો આહાર ખીલકુલ
 અટકી ગયો, પથારીમાંથી ઉઠાતું બધ થયું અને દીર્ઘ રોગી જેની
 હાલત થઇ પડી આવી સ્થિતિ પોતાની સ્ત્રીની જોઇને માથ પડિતે
 પોતાના મિત્ર ધન્વતરીને બોલાવી મગાવ્યા ધન્વતરી આવ્યા અને
 તેણે નાડી તપાસી એક ઉંડા નિસાસો મુક્યો અને માથ પડિતને
 ઉદેશીને બોલ્યા, મિત્ર મે રોગની પરીક્ષા કરી, પણ રોગ નિહાનશાસ્ત્ર
 કરતા કાષ્ઠક વિચિત્ર દેખાય છે એટલે રોગ કાષ્ઠિક નથી પણ માનસિક
 છે સમજા કાષ્ઠિક રોગની ઔષધિઓ સ્વેદ, સુશ્રુત અને વાગ્ગટ

લખી ગયા છે પણ કોઈએ પણ માનસિક વ્યાધીની ઔષધી લખી નથી જેથી લાભાર હુ

કવિ માધ—ત્યારે શું આ વ્યાધી મટશે નહીં ?

ધન્વતરી—અમારા વૈદક શાસ્ત્રમાં એવી આજ્ઞા છે કે રોગ ગમે તેવો અમાધ્ય હોય પરંતુ રોગીને કે તેના સગા વહાલાને રોગીના મરણની હઠીકત કહેવી નહીં પરંતુ તમે તો વિદ્વાન છો તેથી મારે તમને કહેવું પડે છે કે કાળજીના નિયમ મુજબ તમારી સ્ત્રીના વ્યાધી મને અસાધ્ય દેખાય છે, પણ કદાચ માનસિક વ્યાધી છે અને સુધરી જાય તો ઇશ્વર ઇચ્છે

આટલું કહીને ધન્વતરી વૈદ્યરાજ વિદ્યાય થયા અને ત્યાર પછી થોડીવાર રહીને માધ પડિતની સ્ત્રીનો અમર આત્મા પરમેશ્વરની હસ્તુરમાં ચાલ્યો ગયો પડિતજી વૃદ્ધાવસ્થામાં સ્ત્રી ગુજરી જવાથી ધણી દીલ્લગીર થયા પરંતુ ભોજરાજએ પડિતની આસનાવાસના કરી વેદાત તરફ પડિતજીનું મન દોરવું જેથી પડિતજી સ્ત્રીનો વિયોગ વિદ્યાર્થીના પ્રભાવથી ભુલી ગયા હુનિયામાં જે દુઃખ આવી પડે છે તે વિદ્વાન અને મુખ્ય બનેને સમાનપણે લાગે છે પણ જેને વિદ્વાનો સરકાર નથી હોતો તે દુઃખમાં કુમી જાય છે પરંતુ વિદ્વાનો જ્યારે દુઃખી થાય છે ત્યારે દુઃખને હસે છે, અને પોતાના મન સાથે વિચાર કરે છે કે જ્યારે મુખ્ય મે ભોગ યુ છે ત્યારે દુઃખ પણ મારેજ ભોગનું જોઈએ તેથી તેઓ દુઃખથી ડરતા નથી અને હિમત રાખી તેના સામા અડગ થઈને ઉભા રહે છે કારણ તેની ખાસે વિદ્યાદીપી ચળકતું ખડગ હોય છે તે વડે તે પોતાના ઉપર નિર્ભર અને જ્ઞાનની મહદશી દૂર રાખવાને શક્તિવાન થાય છે

પરતુ બિચારા મુખ્ય લોકો પાસે કાંઈ જાતનું સાધન નહીં હોવાથી તેને દુઃખ વિશેષ પીડા કરી દુઃખમાં દુઃખ વધતું જાય છે જેથી તે બિચારા વખતે પોતાનો પ્રાણ પંચ જોઈ બેસે છે પરતુ માધ પડિત વિદ્વાન હોવાથી થોડા દિવસમાં પોતાની સ્ત્રીના મરણનું દુઃખ ભુલી ગયા.

માધ પડિતને સતતીમાં માત્ર બે દીકરીઓ હતી તેમાં એક પદર વરમની અને બીજી દશ વર્ષની હતી પોતાની સ્ત્રી મુજરી ગયા પછી પડિતજીને બે પુત્રીઓની કાળજી વધારે રાખવી પડતી. બે પુત્રીઓ ભોજરાગ્ન્યે સ્થાપેલી કન્યાશાળામાં અભ્યાસ કરવા જતી, પરતુ ન્હાની પુત્રીને વિદ્યા ભણવાનું વધારે ગમતું નહીં પણ મોટી તો હમેશા ભણવામાંજ લક્ષ આપતી, પડિતજી બંનેને પુરા લાડથી ઉછેરતા અને તેમને કાંઈ વાતનું ઓછું આવડતું દેતા નહીં કારણ પડિતજી સારી રીતે સમજતા હતા કે મા વગરની દીકરીઓ છે તે કોને કહેશે ' જેથી તેઓને વસ્ત્રાલંકારથી હમેશા પુરતી રાખતા કારણકે પડિતજી પાસે પૈસાની કાંઈ ન્યૂનતા નહોતી જેથી આકર તોકરો પણ ધરમાં હાજરના હાજર રહેતા અને તેઓ બંને પુત્રીઓને ખૂબ ખૂબ કરતા, કારણ તેઓ સમજતા હતા કે પડિતજીની પાછળ સઘળા મીલકતની વારસો બંને પુત્રીઓ થવાની છે.

પ્રકરણ ૨ જી.

આપ બળ કે આપ બળ.

એક દિવસે સાયકાળે માવ પડિત અમાસીમા બેઠા બેઠા કુદર-
તનો વિચીત્ર તમાસો નિરખતા હતા આકાશ સ્વચ્છ હતુ અને તારા-
ગણોએ ધીરે ધીરે દર્શન દેવા માડ્યુ હતુ. આજે આશ્વિન સુદ
પુર્ણિમા હોવાથી ચંદ્ર પણ રોજ કરતા બહેલો પ્રકાશ આપી રહ્યો
હતો શરદ રતુ હોવાથી વનસ્પતિઓ સપુર્ણ પણે ફાલી પુલીને તૈયાર
થઈ રહી હતી વડના ઝાડ નીચે ઉગેલો ભીંડો પ્રથમ તો વડના
ઝાડને રોકમાં કહેતો કે તુ મને વધવાની જગ્યા આપ પણ ગભિર
વડે તે ભીંડને આશ્વિન માસનો વચદો ક્યો હતો કે તુ હમણાથી
જિતાવળ નહીં કરે આશ્વિન માસમાં હું તને જોઈતી જગ્યા કરી
આપીશ તે ભીંડના ઝાડને સુઝતું જોઈને વડના ઝાડે તેને કહ્યું કે
કેમ જાણ હવે જગ્યા કરે કે ? પણ ભીંડો તો ક્યારનો કરમાવા લાગ્યો
હતો જેથી શરમાઈ ગયો આવી રીતે કેટલાક નાના માણસો કદાચ
થોડા અધિકાર મળતા ભીંડના વૃક્ષની પેઠે છલકાઈ જાય છે, પણ
થોડા માણસો ગભિર વડની પેઠે તેને ઠડો જવાન દે છે આવી રીતે
શરદ રતુનો સોહામણો દીવસ હતો જેથી પડિતજી પુર આનંદમાં
અમાસી ઉપર ખીરાળ્યા હતા. એટલામાં બન્ને પુત્રીઓ અમાસીમાં
આવી, જેથી પડિતજીએ બન્નેને પોતાની પાસે બોલાવીને બેસાડી
અને બોલ્યા દીકરીઓ તમે સુખી તો છો ? તમને કાંઈ જાતની હરકત

હોમ બાથવા કેઈ નહિન વાતુ તમારે જોઈતી હોય, તો તેમને નિઃ-
ભયપણે કહેને કારણ મારો આધાર હવે તમારા ઉપરજ છે. પણ
દીકરીઓ હું તમને આજે એક વાત પુછુ છુ તેનો જવાબ બરાબર
દેને કારણ હું જાણુકુ કે નાનીતુ લક્ષ બજવામા થોડુ છે. પરંતુ
આજે મારે તમારી બુદ્ધિની પરીક્ષા કરવી છે. જેથી ખોલો તમે જે
આ ધરમા રહીને સુખ પામો છો, વિદ્યા ભણો છો અને ધર્મ
સેવકો ઉપર કુક્રમ બજાવો છો, તે સઘળુ કોના પ્રતાપે તમે પામ્યા
છો ? આ સાબળાને નાની પુત્રી તુરત ખોલી છી કે પિતાજી હુ જે
સુખ અને વૈભવ ભોગવુ છુ, અને રાખતી પુત્રી કરતાં પણ અધિક
સુખ પામુ છું એટલુજ નહી પણ મારી માતાજી, જીવતાં અને ત્યારે
જે સુખ હુ ભોજવતી હતી તેના કરતા સહસ્ર ગણુ સુખ હાવમા મને
મળે છે અને તે સઘળાં સુખો આપના પ્રતાપથીજ હુ પામુ છુ
પિતાજી હુ ખરેખર કહુ છુ કે હુ જે જે સુખ પામુ છુ તે સઘળાં
આજ મારા પિતાજીના પ્રતાપથીજ પામુ છુ અને હવે પછી પણ હુ
આપના પ્રતાપે સુખી રહજી

નાની પુત્રી ખેલતી મધ થન એટલે માથ પ ઉતે મોટી પુત્રીના
સાસુ જોયુ એટલે તે ખોલી પિતાજી માણુમના કર્મ પ્રમાણે
સઘળુ આવી મળે છે હુ જે મહેનત અને ખત રાખત
નહી તો વિદ્યા ભણી શક્ત નહી માટે ખરી વાત તો એ છે કે પૂર્વ
કર્માતુ સાર લાભ બધાય છે અને માણુમ દરેક કામ કરવામા ખત
અને મહેનત કરે તો સઘળી વાતમા જય મેળવી શકે છે પણ ખરી
વાતે તો કહેવુ જોઈએ કે વાક વગર વેતો ચડતો નથી જેથી આપે
ટેકા આપીને વિદ્યા ભણવાના સાધનો અવુકુળ કરી આપ્યા તો
હુ સુધરી શકી માટે મારું કહેવુ તો એટલુ છે, કે માણુસ મહેનત

કરે તો તેની ભાગ્ય દેવી પ્રમદ થાય અને તે સુખ પામે એમા
માત્ર તમારી પેઠે ટેકાની જરૂર છે

આ વાત સાંભળી પડિતજીને અગે અગમા ક્રોધ વાપ્યો અને
તેણે પોતાનો ક્રોધ વાહાર નહીં દેખાડતા મનમા કષ્ટક બળડ્યા અને
નિશ્ચે કીધો કે એને એનું ભાગ્ય અને મેહેનત કેવું ફળ આપે છે તે
પણ હું જોઈ લઉં, આવો વિચાર કરી પોતાની નાની પુત્રીના લગ્ન
એક વિદ્વાન અને શ્રીમત બ્રાહ્મણના પુત્ર સાથે કર્યા અને પોતે તેને
પુષ્કળ દાગીના લુગડા અને રત્નો આપ્યા જેથી નાની પુત્રીના સુખનો
પાર રહ્યો નહીં એટલુંજ નહિ પણ પડિતજી તેને દરરોજ સાસરેથી
બહેલ મોકલીને તેડાવે અને વણ માન આપે અને જ્યારે પાછી પુત્રી
સાસરે જાય ત્યારે સેકડા જાતના મેવા મીઠાઈ વિગેરે પણ આપે એ-
ટનુંજ નહીં પણ દરરોજ નવી નવી જાતના વસ્ત્રો અને શણગારો
કરાવી આપીને પુત્રીને રાજી રાખે આ સઘળું મોટી પુત્રી દરરોજ
જેયા કરતી પણ કશું બોલતી નહીં તેમજ પિતા પાસે કરી વસ્તુની
કે અલકારની માગણી કરતી નહીં ને પોતાના મનમા સમજી ગઈ હતી
કે પિતાજી મારી સાથે રીસાયા છે જેથી મારાં લગ્ન કરતા પેહેના
દાની બહેનને પરણાવી સાસરે મોકલી દીધી પણ ગમે તેમ થાયો
પણ મારા ભાગ્યમા જે લખેલું હશે અને ઈશ્વરે જે ધાર્યું હશે તેમાં
પિતાજી કે બીજા કોઈથી કશો ફેરફાર થવ નો નથી માટે બહે પિતાજી
જેમ કરે તેમ સહન કરવું અને હાલ તો વિદ્યા બજાવામા ખતથી
મેહેનત કરવી, કારણ વિદ્યારૂપી ધન વાપરતા છતાં પણ ખુટવાનું
નથી તેમજ એને ચોર કે રાજા છુટી લેવાના નથી માટે બહે
પિતા નાની બેનને સઘળું આપી દે તેમાં જરાએ વાધો નથી આવો
વિચાર કરી તે મોતાનું પુસ્તક લઈને પોતાના ઓરડામા વાંચવા બેઠી

અને વાચતા વાચતા નિદ્રાવશ થઈ ગઇ અને તેને એક ભયંકર સ્વપ્ન આવ્યું, તેમા તેના પિતાએ તેને એક મુર્ખ અને અજ્ઞાન બ્રાહ્મણ સાથે પરણાવી પોતાના સ્વામિનું સ્થાન સ્વરૂપ અને મિ હામણી આખો તેમજ શરીર ઉપર વાળના ગુચ્છાઓ બેઠને પોતાના નસીબ ઉપર હાથ મુક્યો પણ તે નિરાશ થઇ નહી તેણે પોતાના સ્વામિને સુધારવાને ખત અને મહેનત કરવા માડી જેથી થોડા દિવસમા તને અક્ષર જ્ઞાન થયું પિતાજીએ તો પરણાવીને ગિદાય કરી તે દીવસથી પાછી કાઠવાર બોલાવીજ નહી જેથી તે પોતાના સ્વામિની જુનડીમા રહીને નિરંતર ચત્રાવતી અને સ્વામિને સુધારતી આવી રીતે થોડા દિવસ કાઢીને જ્યા પોતાના સ્વામિને સપુર્ણ રીતે વાચતા લખતા આવડ્યું એટલે તેને તેડીને કાશી તરફ ચાલી ગઇ ત્યા સ્વામિને સારી પેઠે અભ્યાસ કરાવી પદર વર્ષ વિત્યા માઠ પાછી પોતાના વતનમા આવી ત્યા પોતાના સ્વામિએ માથ પડિત સાથે વાદ વિવાદ કયો અને બોજ રાગ્યે તેને પોતાની અડધી ગાદીનો અધિકાર આપ્યો એટનામા તે નિદ્રામાંથી જાગી ઉઠી અને અતશય ભય પામી કપવા લાગી પણ પાછું મન વાળ્યું કે જેમ જાગ્યમા હશે તેમ થશે કાઠ શીકર નહી જે અને તે ખરૂ એવો વિચાર કરી ગુપ્ત ત્યાથી બહાર આવી

પ્રકરણ ૩ જી.

ગુરૂની આજ્ઞા.

એક દિવસે પ્રાતઃકાળમાં માધ્ય પડિતે પોતાના શિષ્યોને પાઠ આપી રહ્યા પછી પોતાના ચાર મોટા વિદ્યાર્થીઓને પોતાની પાસે બોલાવીને કહ્યું કે તમે ચારે જણા મળાને એક આપણી ન્યાતનો બ્રાહ્મણ શાળી લાવે. ગામમાં ન મળે તો પરગામ તપાસ કરો પણ તે મુર્ખમાં મુર્ખ અને અક્રાન્ત વગરનો તેમજ સ્વરૂપ વગરનો હોય એવાને શોધી લાવે. આ બાબત તમારે મને કશો પણ પ્રશ્ન પુછવો નહીં મધ્યમ તમે પાછળથી જાણશે હાલ તો ઉતાવળથી જાઓ અને મેં કહ્યો તેવો બ્રાહ્મણ આપણી ન્યાતનો શોધી લાવે.

આ આજ્ઞા સાંભળી પેલા ચારે વિદ્યાર્થીઓ કશું પણ બોલ્યા ચાલ્યા વગર ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા રસ્તામાં ચાલતા તેમાંથી એક જણ બોલ્યો અલ્યા વિષ્ણુશર્મા આજે ગુરૂજીએ આપણને આવું કામ કેમ સોંપ્યું હશે ?

આ સાંભળી ગુણીયલશર્મા બોલી ઉઠ્યો હા બાઈ હું તો આજે ગુરૂજીની મુખમુદા જોઈને હજીય ચંદ્ર મયો.

વિદ્યારામ તથા રામશંકર—અલ્યા અમે તો બને જણા કરીજ ગયા ગુરૂજી કંઈ કોઈમાં હોય એમ દેખાય છે.

વિષ્ણુશર્મા—મને તો આ કામમાં કંઈ ઉંડો ભેદ લાગે છે.

સમજાવુંકરે—એમાં ભેદ એક કંઈ નથી. મને તો લાગે છે કે ગુરૂ સ્વસ્વતીના ઉપાસક છે જેથી આવે મુખ્ય કાંઈ હોય તેને વિદ્વાન બનાવી રહે, ખીજું કંઈ નહીં

વિદ્યારામ—ના ના મને તો કંઈ બુદ્ધિ ભેદ લાગે છે.

ગુરૂપ્રિયણશર્મા—બુલે હું જેટલું જાણું છું તેટલું કહું છું એમાં તો એમ છે કે આપણી નાની બેનને અને મોટી બેનને એક દીવસ ગુરૂએ પ્રુછ્યુ કે તમે જે સુખ ભોગવો છો તે કેના પ્રતાપથી ? નાની બેને કહ્યું કે પીતાજી તમારા પ્રતાપથી પણ મોટી બેને તો કંઈ બુદ્ધિ ઉતર દીધો, જેથી તે દીવસથી ગુરૂ મોટી બેન ઉપર કોઈ બરામા છે, નહિ તો મોટી બેન રહે અને નાનીનાં વળાં લસ કરે ? જેથી મને તો લાગે છે કે આવો કદરો અને મુખ્ય બાહ્ય શોધારી તેની સાથે એનું લસ કરશે પછી તો ભાઈ ગુરૂની વાતનું કંઈ કળાય નહીં

રામશંકર—જા જા તું તો માડો છે. આવી વિદ્વાન દીકરીને તે વળાં એવા સાથે પરણાવે, એને માટે તો કાંઈ વિદ્વાન વરતી શોધ ગુરૂ કર્યા કરે છે

વિષ્ણુશર્મા—હશે આપણે બધી પચાત કરીને શું કામ છે આપણે તો ગુરૂ કામ કરવું ગામમા તો કાંઈ એવો દેખાતો નથી માટે ચાલો પાસે પાસેના ગામમા શોધ કરીએ

આવી રીતે ચારે વિદ્યાર્થીઓ વાતો કરતા કરતા ઉજાગેની નગરીની બાહાર આવી પહોંચ્યાં થોડે એક દુર ગયા એટલકામ ત્યાં એક મોટો ગબીર વડ અને તેની નીચે એક મોટો કુવો હતો, વડનાં ઘળાંઓ તે કુવા ઉપર પસરી રહ્યાં હતાં ત્યાં પેલાં ચારે બેસ્યાં

વિસામો આવતે બેઠા એટલામા તેઓની નજર વડ ઉપર પડી તે વડ ઉપર બેસીને કુવા ઉપરની પોતે જે ડાળ ઉપર બેઠો હતો તે ડાળ કુવાડાથી કાપતો એક માણસ તેઓએ જોયો જેથી વિષ્ણુશર્માએ તે માણસને કહ્યું અલ્યા તુ જે ડાળ ઉપર બેઠો છે તે કાપે છે પણ ડાળી કપારો એટલે તુ અને ડાળી બને આ નીચેના કુવામા પાડજો, માટે ભાગ તુ કુવામા પડીશ, અને તને વાગશે તુ કાણુ કે ?

આ સાંભળી વડપર બેઠેલો માણસ બોલ્યો, હું ગમે તે છુ તેની તમારે શુ પચાતી છે કુવામા પડીશ તે હું પડીશ તમે તમારે રસ્તે ચારવા જાઓ

વિષ્ણુશર્મા—અરવા ભાઈ હમે તો તારા મારાને માટે કહીએ છીએ તેમા ગુસ્સે શુ કરવા થાય છે સંધો જવામ દે, તુ શી ન્યાત છે ?

આ સાંભળી પેલો માણસ જરા શાન્ત થયો અને બોલ્યો, હુનો ભેમણ છુ, અને આજે જજમાનને ત્યા જમા જતુ છે જેથી પત્રાણુ કરવાને પાત્રા લવા આવ્યો છુ

વિદ્યારામ—ભાઈ તમે કેવા સાક્ષણુ છો ?

પેલો માણસ—હુ માત્ર પડિતની ન્યાત છુ !

વિષ્ણુશર્મા—તમારું નામ શુ છે ?

પેલો માણસ—મારું નામ કાળીઓ ?

વિદ્યારામ—કઈ લખ્યા છો ખરા કે ?

કાળીઓ—ના મુદ્દલ લખ્યો નથી.

વિદ્યારામ—ત્યાં રહો છો ?

કાળીઓ—માહાકાળેશ્વરના મદીર પાસે

વિષ્ણુશર્મા—મા આપ તો છે કેની ?

કાળીઓ—મા અને આપ બન્ને મરી ગયા છે માત્ર હું
પડે એકલો છું મ મમા બીખ માગીને ખાઉ છું

આ સધળી હકીકત સાંભળી વિષ્ણુશર્મા વિદ્યારામને કહેતા લાગ્યો
ભાઈ ગુરુએ જેવો કહ્યો છે તેવોજ શ્યામ સ્વરૂપ અક્ષર શૂન્ય અને
બીખારી છે માટે એને સમજીને ગુરુ પાસે લઈ જઈએ એટલે
આપણે રખડવું મટવું

વિદ્યારામ—હા છે તો સધળી વાતે ખરાખર માટે એને સમજીને
સાથે લઈએ રામશંકર એને સમજાવો

રામશંકર—ભાઈ તમે માધવડીતની ન્યાત છો ત્યારે અમને
ઓળખાઓ ખરા કે ?

કાળીઓ—હા તમે પણ અમારી ન્યાતના છો !

રામશંકર—તમે જો આજે અમારી સાથે આવો તો તમને
મોટો ફાયદો થાય એમ છે, માટે અમારી સાથે ચાલો

કાળીઓ—નારે ભાઈ મારે તમારી સાથે આવીને શું કામ
છે, મારે તો આજે છુગ લાકુ ને ઘી જળા જવું છે

રામશંકર—અમે તમને જમાડીશું, અને ફક્ત પાંચ આપીશું,
અને જો તમારે ભણવાનો વિચાર હશે તો ભણાવીશું પણ ખરા

કાળીઓ (ખીજવાઈને)—જાઓ જાઓ અમારે તો નથી
ભણવું, ભણેલા ક્યારે નથી મરતા કે વગર કાગળની દત્તક કરી
નકામે વખત ગુમાવું મારે તો નથી આવવું

વિષ્ણુશર્મા—ના બાપ ના તમને લખાવવાનું કાણુ કહે છે, એ તો ગાંડો છે તમે તમારે જમીને દક્ષણા લખને ચાલ્યા જાઓ.

કાળીઓ—ડીક પણ હુ તો દક્ષણા એક પૈસો લખલ.

વિષ્ણુશર્મા—પૈસાને બદલે રૂપીઓ પછી કંઈ છે

કાળીઓ—ના હુ તો પૈસો લઉ, તમે મને રૂપીઓ આપીને સમજાવો તે કંઈ બને નહીં

રામશંકર—બાપ તમે જો કહેશો તે પછી કંઈ છે

કાળીઓ—પણુ પૈસો કયુત છે નહીતો નથી આવતો

રામશંકર—બાપ કયુલ કયુલ પછી કંઈ છે

આવી રીતે લાલચ આપીને તે બ્રાહ્મણને સાથે લઈને ચારે વિદ્યાર્થીઓ માધપડિન પાસે આવ્યા, અને અણુમ કરીને કાળીઆને બતાવ્યો, પડીતજી એ કાળીઆનું સ્વરૂપ જોઇને ખુશ થયા અને તુરત પેલા વિદ્યાર્થીઓને જોરને બોલાવવાની આજ્ઞા આપી જેથી તેઓ જોરને બોલાવવા ગયા, પડીતજીએ પોતાની મોટી પુત્રીને બોલાવી અને કહ્યું, કેમ બલિષ્ઠવાદી હવે તું તારૂં નસીમ આ બ્રાહ્મણ સાથે અજ માવજો એમ કહીને કાળીઆ સાસુ આગળી કરી તેને બતાવ્યો. બદ્રા મે તને લજ્જાની ગણાવી વિદ્વાન બનાવી છે તેથી મારૂં મન કચવાય છે કે તારા જેવું રત્ન કાંઈ વિદ્વાન પડીતને શોભે પણ તે તારે હાથે વતી તારા પગમા કુસડો માર્યો છે, કારણુ તું નમીમને ઉછેરાગ આધીન માને છે જેથી હું આજે તારા લગ્ન આ મુખ્ય અને કદ રૂપા કાળા બ્રાહ્મણ સાથે કરનાર છું કે જે મહાન દરીદ્રતા ભોગવે છે માટે હું તને હજી પણ કહું છું કે તું તારો નિચાર ફગવ અને પસ્તાવો કર

ભદ્રા—પીતાળ માણસનું વચન એક હોય છે, જે માણસ પોતાનું બેલેલું વારે વારે ફેરવે છે તેને પોતાના વચન પર કે કૃત્ય ઉપર વિશ્વાસ હોતો નથી મને મારા વચન અને કૃત્ય ઉપર પુરે પુરો ભરોસો છે જેથી આપે જે નિશ્ચય કર્યો હોય તે પ્રમાણે સુખેથી કરો મારા નમીયમા જે લખેલું હશે તે કાંઈ મીઠ્યા થવાનું નથી અને જે હું બારે વિપત્તિ ભોગવીશ તોપણ ઉદ્ધોગ છોડનાર નથી પણ તેનું ફળ કેવું આવે છે તે જાણશે તે જાણશે

પંડિતજી—પુત્રી તું હજી તારી લકં છોડતી નથી કેમ

ભદ્રા—પીતાળ તમે મને વિદ્યા ભણાવી છે તે વિદ્યા મને આ રસ્તે દોરવે છે જો મારી નાની બેનતી માફક હું પણ મુખ્ય રહી હોત અને વિદ્યા ભણવામા મહેનત નહીં કરી હોત તો હું પણ તમે જેમ કહેત તેમ કરત પણ આતો વિદ્યાદેવી મને તેમ કરતા વારે છે માટે તમારે કશો પણ ખેત કરવો નહીં

પંડિતજી—ભદ્રા તું હું ખો ચમક

ભદ્રા—હું ખમાથીજ સુખ મશી

પંડિતજી—હું તને એક પાછ સરખી પણ આપનાર નથી કે તું તારો સસાર ચલાવી ચકશે

ભદ્રા—પીતાળ કીડીને કણ, અને હાથીને મણ, પરમેશ્વર આપે છે હું ઉદ્ધોગ કરીશ તો ભુખે મરીશ નહીં, મારે મારા વસ્ત્ર કે અનકાર જોઈના નથી કાગળ નીતિ અને સદ્ગુણ એજ મોટામા મોટા અલકાર છે, અને વિદ્યા રૂપી ધન કાંઈ પણ નિવસ ખુટવાનું નથી પણ તે હું જેમ જેમ વાપરીશ તેમ તેમ વધશે માટે મને કશાની જરૂર નથી

પડિતજી (ખીજવાઇને)—હીક છે ત્યારે હું પણ જોઇશ કે
તુ તારો ટેક કેવી રીતે પાળે છે.

ભદ્રા—મારો ટેક હથ્થર પળાવશે.

એટલામા પેલા ચાર વિદ્યાર્થીઓ ગોરને તેડીને આવ્યા

ગોર—નમસ્કાર પડિતજી

પડિતજી—આવો માહારાજ નમસ્કાર

ગોર—આગ્રા

પડિતજી—આ ભદ્રાના લગ્ન આજે ને આજે આ પ્લાઠણુ
સાથે કરાવી દો

ગોર—કયા પ્લાઠણુ સાથે ?

પડિતજી—આ પેલા (કાળીઆને ખતાવીને) ની સાથે

ગોર—પડિતજી આતો મુખ અને માહાન દરીદ્રી અને કદરૂપો
છે એવા કામડાને ને આ રતન દીપે

પડિતજી—એ આખત તમારે કશું મોલવાનું નથી તમે તમારે
લગ્ન કરાવો

ગોર—નીસાસો નાખી ઉભા થાય છે.

ભદ્રા—ગોર માહારાજ મારા પીતાજીનું વચન હું માન્ય કરે
છું માટે તમારે એમા કશું ખોતવાનું નથી પીતાજી આગ્રા આપે
તેમ વરતો

ગોર—મેન આ શું થાય છે મને કંઈ સમજ નથી પડતી

ભદ્રા—મારા નનીયમા જેવું હશે તેવું બનશે માટે તમે
મહારાવો નહીં.

ગોર—ડીક ત્યારે બેન પણ આમા શુ બેઠ છે તે મને સમ-
જતો નથી

અત્યાર સુધી કાળીઓ એક બાબુમાં બેઠા બેઠા આ સધળો
મનાવ જોયા કરતો હતો તેણે પેલા વિદ્યાર્થીઓને કહ્યું કેમ લાડવાને
કેટલી વાર છે મારૂં તો બીજા ઠેકાણેનું જ બાનુ મધુ મને તેડી લાવીને
બુખે મારવો છે કે શુ ? હુતો પૈસાની આશાએ આગ્યો કે પેસો ફક્ત
આવે તો તબાકુ લેવા થાય પણ તમૈ તો આમ તેમ ફરો છો ને લાડવાનું
કંઈ ઠેકાણું નથી આ સાબળી એક વિદ્યાર્થી તેની પામે ગયો અને
તેને ધીમે રહીને કહ્યું ભાઈ તારૂં તો નસીમ ફરી ગયું તને તો પડી
તજ પેતાની પુત્રી સાથે પરણાવવાની વાત કરે છે કેમ તુ રાજી છે
કેની ? આ સાબળી કાળીઓ હરખાઈને બોલ્યો મન પરણાવો છો !
એટલામા ગોરે આવી કાળીઆને કહ્યું આજ ભાઈ મારી સાથે આવ
તારૂં તો નસીમ ફરી ગયું, પડીતજ વૃદ્ધ થયા છે જેથી બુદ્ધી બગડી
ગઈ છે નહીતો આવી ભણેલી ગણેલી પુત્રીને આવા મુખ ઢોર સાથે
પરણાવે એમ કહીને કાળીઆનો હાથ પકડી ધરના અદગના ભાગમા
લઈ જઈ નવાડીને પાટલા ઉપર બેસાડ્યો અને ભદ્રાનું વિધી સહીત
વસ તેની સાથે કર્યું પડીતજએ કન્યાદાનમા ફક્ત સવા રૂપીઓ
આપ્યો લગ્ન ક્રીયા પુરી થઈ એટલે બેને જણને કસાર ઘી જમાડીને
વીદાય કરી દીધા

પ્રિય વાચનાર મીત્ર ! આપને મારે જણાવવું જોઈએ કે આ
કાળીઓ તે જ આપણી વાર્તાનો નાયક કવી કાળીદાસ છે કાળીદાસ
પ્રથમ કેવી રચીતીમા હતો તે તમે વાંચી ગયા છો, અને હવે પછી
તેની કેવી રચીતી થાય છે તે થણું વાચશો

ભદ્ર માધવડિતની પુત્રી એવી તો વિદ્વાન અને શુભચાન છે કે

જેણે પોતાનો ખેલ જાળવતો અને પોતાના પીતાની આજ્ઞા સાથે ચડાવવાને ખાતર પોતે જાણી નોંધને આવા ગરીબ દરીદ્રો અને મુર્ખમા મુર્ખ એટલું જ નહીં પણ આખે શરીરે દરાજ, હાથે પગે ખસના ફોલા શરીર કાણ સીધી જેવું રહેવાને એક ઘસતું ભાખ્યું તુટ્યું જાપર, ખાવાને અને રાધવાને ઠોકરાના વાસણ વીગેરે સઘળી જાનતું સકટ વોરી લીધું અને તેની સાથે પોતે એક મોટા પડિનની પુત્રી રાજકન્યાની માફક ઉછરેની છતાં પીતાના ક્રોધને વશ થવાથી તેના તગ્નની પણ કશી લદાની આજ્ઞા વગર પરણીને પોતાના સ્વામી સાથે તેને ઘેર ગઈ

પ્રકરણ ૪ થું.

લદાનો સસાર.

પડિતજીએ લદાના લગ્ન કર્યા પછી તેને સાસરે મોકલતી વખતે તેના શરીર ઉપરના હીરા માણિકના દાગીના કાઢી લીધા હતા માત્ર તેને સાત રૂપીઆની કીમતના રૂપાના કલા પગમા તથા નાકમા સત્રા વાલ સોનાની વાળી હાથમા હાથી દાનનો સાગે ચુડો, કોટમા કાગા કીડીયાનું દાણીઉં અને એક પહેરેતુ વસ્ત્ર એટલું જ આપવાની મોગી રૂપા ડરી હતી

લદાએ વગર આનાકાનીએ પોતાના શરીર ઉપરના લાખો રૂપી આના અલકાર ઉતારી આપ્યા હતા, એને પીતાએ જે આપ્યું તે પેહેરી પીતાજીને નમન કરીને સામરે જવા નિકળી તે વખતે ધરમાના સવળા ચાકર નોકરો એ ધાર આસુએ રડતા હતા એટલું જ નહીં પણ

પડીતજના સધળા વિદ્યાર્થીઓને આથી ઘણુજ ખોટું લાગ્યું જેથી તેઓ પણ ચોધાર આશુ વરસાવતા ભદ્રાની નજીક આવી રહેલા લાગ્યા. એન ગભરાણા નહીં અને આવર નવાર આવીને તમારી સધળી સ-ભાજ લઇશુ ભદ્રા કશુ બોલી નહીં પણ તેણે કાળીદાસને આગ-ળ ચાલવાની ઇશારત કરી એટલે તે સમજ્યો અને ચાલવા માડ્યું જેથી ભદ્રા પણ તેની પાછળ પાછળ ચાલી કાળીદાસ પોતાની ઝુપડી આગળ આવીને ઉભો, ભદ્રા ત્યાં આવી એટલે તે અદર ગયો, અને ભદ્રા પણ તેની પાછળ ગઇ અદર જઇ ઝુપડી સાફ કરી સાજ પડી હતી જેથી તે રાત બોય ઉપર સુઇને કાઠી સવાર થયું એટલે ભદ્રા ઉઠીને નદીએ સ્નાન કરી આવી અને પછી કાળીદાસને ઉઠાડીને સ્નાન કરવાને મોકલ્યો કાળીદાસની ઝુપડીની માથે થોડે દુર એક વાણીયાની દુકાન હતી ત્યાં જઇ ભદ્રાએ પોતાના પગના કપા નાકની વાળી એ બન્ને વેચી નાખ્યા તેના રૂપીઆ સાડાસાત ઉપજ્યા અને સવા પોતાની પાસે કન્યાદાનનો હતો તે મળી પોણા નવ રૂપીઆ થયા તેણે પ્રથમ એક મજુરને બોલાવી ઝુપડી ફરીથી બધાવી અને તેમા જેવા જેમએ તેવા વગ કર્યા, થોડા વાસણુ અને અનાજ એણેયુ ઝુપડી લીધી ગુપીને રહેવા લાયક બનાવી અને તેમા બન્ને જણુ રહેવા લાગ્યા, દરરોજ કાળીદાસને ઉતુ પાણી મુકીને નવરાવે અને રસોઇ કરી તેને જમાડીને પોતે જામે આવી ગીતે પાંચ સાત દીવસ વીત્યા પછી કાળીદાસને પુલ્લ વીણી લાવવાનું સમજવ્યું જેથી તે જાત જાતના પુલો વીણી લાવ્યો તે કુનમાથી ભદ્રાએ એક ક નો આકાર ગુપીને બનાવ્યો અને કાળીદાસને કહ્યું યો આ ક ને બ-જારમા એક પૈસે વેચી આવો કાળીદાસે ગળું શુ કહે ? ભદ્રા બોલી જુઓ તમે બજારમા આ પુલનો ક લાખને બચો કોઇ પુછે કે

આ શુ છે તો કહેજો કે ક છે એનો ફક્ત એક પૈસો લેવો અને ક
આપી દેવો જેથી કાળીમ તે કુલનો ક લખતે દૂરસને ક ક ક ગોખનો
ગોખતો ચાલ્યો, એટલામા એક જણે પુછયુ ભાઈ કાળીઆ આ શુ છે.

કાળીઆ—એ ક છે

પેલો માણસ—એ વેચવો છે ?

કાળીદાસ—હા

માણસ—શુ લેતુ છે ?

કાળીદાસ—એક પૈસો

એટલે પેલા માણસે ખુરીથી એક પેસો આપ્યો તે નખતે હરખ
બેર બદા પાસે આવ્યો, અને બોલ્યો લે આ પેસો ક મ્થી આવ્યો

આવીજ રીતે બીજો દીવસે કુલનો ખ મનાવ્યો અને તે બે
પૈસે વેચવાનુ કહ્યુ જેથી ધીરે ધીરે ધીરે કાળીદાસને અક્ષર જ્ઞાન
જવા લાગ્યુ અને પૈમા પણ કમાવા લાગ્યો થોડા દીવસમા તો
બદાએ યુક્તીથી અક્ષરજ્ઞાન અને લીપી જ્ઞાન કાળીદાસને આપ્યુ અને
પછી બદાએ તેને નવી નવી લાલચ આપીને ભાણુવવાની શરૂઆત
કરી છ માસ પુરા થયા એટલે કાળીદાસને નખતા વાચતા આવડી ગયુ

માઘપડિતે તો જે દીવસથી બદાને પરણાવીને વિદાય કરી તે
દીવસ પછી કોઈ પણ દીવસ તેને પોતાને ઘેર બોનાવી નહી એટલુજ
નહી પણ કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ અને ઘરના દાસ મામીમો કોઈ કોઈ
દીવસ બદાને મળવા તેની ઝુપડીએ જતા હતા પણ તે વાતની
ખબર પડિતજીને પડવાથી તેઓને ત્યા જતા બીલકુલ બંધ કર્યા
એક દીવસે પડિતજીની નાની પુત્રી કે જેને પડિતજી દરરોજ પોતાને
ત્યા બોલાવતા અને સપુર્ણપણે લાડ લણવતા હતા તેણે પીનાજી પાસે

મોટી બેનને મળવા જવાની આજ્ઞા મોગી અને બોલી પીતાજી હુ મારી મોટી બેનને આજ છ છ માસ થયા બીજકુલ મળી નથી જેથી મારું મન બહુજ ઉદાસ રહે છે માટે કૃપા કરીને મને તેને મળવા જવા દે।

પડિતજી—બેન તુ એવી ઉદ્ધત અને વિદ્વાના મદર્માં છઠી ગયેલી બેનને હજી પણ આહાય છે ?

પુત્રી—પીતાજી તે ગમે તેવી છે પણ મારી માની જણી બેન છે દુનીયામાં પૈસો આપર, ધન્ય અને બીજા સગા બહાલા એ સખજી ફરી ફરીને મળે છે પણ માના ઉદરમાં પાકેના સગા બેન બાઇ બીજા મળી શકતા નથી માટે મને તેને મળવા જવાની રજા આપો।

પડિતજી—તુ ત્યા જઇને શુ કરશે ? તેને ત્યા નવી આવડાનુ, નથી બેસવા ઉડાનુ, કે નથી સાર રહેવાનુ વર, તેનો માત્ર એક ઘાસની પર્ણકુટીમાં રહે છે માટે ત્યા જઇને તુ શુ કરશે ?

પુત્રી—પીતાજી આ વાતથી મારું હૃદય કપે છે બીયારી મારી મોટી બેનને તમે આના દુખમાં નાખી, શુ તે તમારી પુત્રી નથી ! જો તેને આવુજ દુખ હશે તો હુ તેનુ દુખ દુર કરીશ

પડિતજી—શી રીતે ?

પુત્રી—દ્રવ્ય આત્મની મદદ આપીને

પડિતજી—તે લેશે નહીં તો ?

પુત્રી—એવુ તે કોઇ હોય કે આવી દુખની દશામાં મદદ નહીં લે અને આતો મારી બેન છે હુ મારી ફરજ બજાવીશ.

એમ કહીને બે ત્રણ દાસીઓને પોતાની સાથે આવવાનું કહ્યું અને એક મોટા થાળમાં જાતે જાતનાં પકવાન ભરાવી દાસીને માથે લેવડાવી મોટી બેનને મળવા જવા નિસરી દાસીઓએ તો ભદ્રાની કુપડી જોઈ હતી તેથી તે ત્યાં તેડી ગઈ ભદ્રાએ આધેથી પોતાની બેનને આવતી જોઈ કાળીદાસને બહાર જવાનું કહ્યું જેથી કાળીદાસ પોતાની કુપડી પાસે બનાવેલા નાના થાળમાં જઈને બેઠો જેવી નાની બેન કુપડીની પાસે આવી તેવી ભદ્રા બેઠેલી બહાર આવી અને બોલી, ઝોહોહોહો બેન કળા ' એમ કહી બંને બેનો બેટી પડી. બંનેની આખમાંથી ચોધાર આંસુ વરસી રહ્યા થોડીવાર બંને જણે એક બીજાની સામું જોયા કર્યું પણ કાંઈથી પણ બોલી શકાય નહીં આખરે ભદ્રા બોલી બેન આજે તો મારી કુપડી પાવન કરી

કળા (પડિતજની નાની પુત્રીનું નામ કળા હતું તે આજે આપણે ભદ્રાને મુખેથી સાંભળ્યું જેથી હવે આપણે પણ તેને તે નામથી ઓળખીશું)—બેન બહુ દીવસથી તમને મળવાની ઇચ્છા હતી, પણ કામના રોકાણને લીધે આની શકી નહીં

ભદ્રા—હોય બેન કામની કડાકુટ એવીજ છે શરીર તો ઠીક છે કેની ? મારા બંનેવી ખુશીમાં છે કેની ?

કળા—સધળા ખુશીમાં છે, પણ બેન તમે દુખી છો જેથી મારું હૃદય બહુ બળે છે

ભદ્રા—હું દુખી નથી હું પરમ સુખી છું કારણ હમેશા પતિની સેવા કરી વગર ઉપાધીએ દીવસ ગુજારું છું

કળા—પણ સેવાના સાધનો વગર સેવા શી રીતે કરો છો ?

ભદ્રા—પતિની સેવા માં સાધનો મારા અંતરમાં ભરેલાં છે

તે વડે હું દરરોજ તેની સેવા કરૂં છું કારણ સાધ્વી અને પતિપ-
રાયણ અને બીજા સાધનની જરૂર નથી માત્ર તે હમેશા ખુશ
રહે એવી રીતે વર્તવું એજ મોટામા મોટી પતી સેવા છે તેમા કાષ્ઠ
દ્રવ્ય કે અલકારની જરૂર નથી

કળા—પણ એન સસારનું સુખ તેમા રહેલું છે કારણ દ્રવ્ય
વગર કશું થઈ શકતું નથી

ભદ્રા—પણ દ્રવ્ય એવી વસ્તુ છે કે તે વાપરતા ખુટી જાય
છે અને જ્યારે તે ખુટે છે ત્યારે પછી કાષ્ઠ તેનો ભાવ પુછતું નથી
માટે દ્રવ્ય તો એવું સમજ કરવું કે જે વાપરતા ખુટે નહીં, પણ વધે

કળા—એવું તે કયું દ્રવ્ય છે કે જે વાપરતા ખુટે નહીં ને વધે

ભદ્રા—વિદ્યારૂપી ધન વાપરતા ખુટતું નથી પણ વધે છે

કળા—પણ વિદ્યાને અને લક્ષ્મીને તો વેર છે જ્યો હમેશા
વિદ્યાનો દરીદ્રી દશા ભોગવે છે અને તેને ધનવાનનો આશ્રય લેવો
પડે છે

ભદ્રા—વિદ્યાનને લક્ષ્મીની જરૂર નથી કારણ લક્ષ્મી તો વિ-
દ્યાનની પાછળ ભમે છે છતાં વિદ્યાન તેનું અહણ કરતા નથી

કળા—ને ગમે તેમ હશે પણ દુનીયામાં વિદ્યાન કરતા ધન-
વાન પુખ્ત છે

ભદ્રા—વાત ખરી છે પણ જ્યાં સુખ હોય છે ત્યાં ધનવાન
પુખ્ત છે પણ જ્યાં ગુણવાન હોય છે ત્યાં તો વિદ્યાનજ પુખ્ત છે.
આત્મમા પણ કહ્યું છે કે ધનવાન પોતાના મામમા પુખ્ત છે, પણ
વિદ્યાન તો સર્વત્ર પુખ્ત છે માટે ધનવાન કરતા વિદ્યાન શ્રેષ્ઠ છે,

કળા—વારૂ એતો હવે જેમ હશે પણ આ શાળા ધરમા સુખ

ભદ્રા--એમાં શું છે ?

કળા--એમાં સઘળા વાળા પકવાનો છે

ભદ્રા--મારે એનું શું કામ છે હુંતો વૃત કડે છું એટલે
ખાડ ઘી વગેરે બીજાકુલ ખાતી નથી

કળા--મારા બનેલી ખાશે

ભદ્રા--નેમને પણ એજ વૃત છે જેથી મારે ત્યાં એ નકામું
છે તું મારે સાડ હેન ઝરીને લાવી જેથી તારો ઉપકાર માનું છું

કળા--ત્યારે આ મોહારની કાચળી લ્યો

ભદ્રા--અમે કાષ્ટનો પૈમો ગ્રહણ કરતા નથી માત્ર મેહેનત
કરી તેમાંથી મેળવેના પૈમામાંથી શુગરાન ચનારીએ બીએ

કળા--આ બધા માત્ર તમારા ખ્વાના છે તમને ખોટું
લાગેલું છે પણ બનવા કાળ બને છે હવે મનમાંથી જુની વાતો
વીસારી નાંખો પીતાજી પણ મનમાં પરતાય છે

ભદ્રા--એમાં પીતાજીને કે તારે કશું પરતાવાનું કારણ નથી
મારા મનમાં પીતાજી ઉપર મપૂર્ણ હેત છે તેમજ તારા ઉપરથી
પણ મારો ભાવ લેશ માત્ર એજો થયો નથી મને મારા કર્મ
પ્રમાણે મળ્યું અને તને તારા કર્મ પ્રમાણે મળ્યું તેમાં કાઈને દોષ
દેવાનો નથી છતાં હું તારો મોટો ઉપકાર માનું છું કારણ તું એક
ગરીબ અને કમલ સ્થિતીમાં ગણાતી બેન ઉપર દયા કરીને મને
આ ઝુપડીમાં મળવા આવી

કળા--બેન તું તો વિદ્વાન છે જેથી તને સારા શબ્દો બોલતા
આવડે છે તેમાંનું કશું આવડતું નથી પણ હું દીલગીર છું કે મારી
આણેલી પકવાનની માળી લેતી નથી

ભદ્રા—એન ઓછુ આશીશ નહી, મારા નસીબમાં હાથમાં મીષાન ખાવાનુ નથી જેથી માફ કર

કળી—ત્યારે હુ રજા માગુ છુ

ભદ્રા—હા એન, હાલે વળી ને કોઠવાર આ મરીમ એન થા-
દ આવે તો આવજો અને મારી વતી પીતાજીને પ્રણામ કહેજો અને
મારા બેનીને પણ મારી આશીશ કહેજો તેઓ શા ઉદ્યોગ કરે છે ?

કળી—પૈસામગના પુત્રને ઉદ્યોગ કેવો, તેતો ખામ પીને માડીમા
એસી વાડીએ જાય અને પાછા આવી વાળુ પાણી કરે એટલે સુવાનો
વખત થાય તેમને કામકાજ કે ઉદ્યોગ કરવાનો વખત ક્યારે મળે

ભદ્રા—વિદ્વાન તો હશે ખરા કંઈ કાવ્ય બાવ્ય જાણે છે કે ?

કળી—એન વિદ્વાનની વાતમાં તો હુ શુ સમજુ પણ એટલુ
તો જાણુ છુ કે મારા સ્વામીમા એટલી વિદ્યા છે કે તુ મને એકવાર
પેલી મખીઓના સવાદની વાર્તા કરતી હતી તેમા જેમ એક મખીએ
પોતાના સ્વામીની વિદ્વાતાનુ વર્ણન કરતા કંચુ હતુ કે સચ્ચી મમ-
તુરો મરધાર, સ્વસ્થમપીલર્ખતિ સ્વયનવાચયતે ॥ એ
પ્રમાણે છે પણ મને તેની વિદ્યા સાથે શુ કામ છે હુ ક્યારે વિદ્યાની
વાતમા સમજુ છુ મારે તો વિલાસની જરૂર છે અને તે તો મળે છે

ભદ્રા—(નિસાસો નાખીને) વિદ્યા વગરનો વિનોદ શુ કામનો,
હશે તુ સુખી છે તે જોઇને હુ આનંદ માનુ છુ

કળી—ચાલો એન હુ તો હવે જઈશ બહુ વાર થઇ એમ
કહીને દારીઓ પાસે પેલા પકવાનના થાળો ઉચકારીને ચાલી ગઇ
પીતાજીને ઘેર આવી સમજાવી હતીકત કહી અને સાથે એ વાત પણ
કહી કે હુ પકવાનના થાળ લઇ ગઇ હતી તે પાછા લાવી કારણ

ભદ્રાએ કહ્યું કે હાલમાં હું જત પાળુ છું જેથી પકવાન ખાતી નથી એ સાબળી પડિતજીએ કહ્યું કળા મે તને પ્રથમથીજ કહ્યું કે ભદ્રા બહુ ટેકીલી અને અભીમાની છે જેથી તે તારૂં પકવાન લેશે નહીં પણ તે માન્યુ નહીં ત્યારે પાછું વાવવું પડ્યું મારો એવો વિચાર છે કે જ્યાં સુધી એતું અભીમાન જાય નહીં ત્યાં સુધી બીલકુલ એને બોલાવવી નહીં માટે હવે તું સમજી હોય તો બીજીવાર તેને ત્યાં જવાનું નામ દેતી નહીં

પ્રકરણ ૫ મું.

પરદેશ પ્રયાણ.

જેમ જેમ દીવસ જતા ગયા તેમ તેમ કાળીદામનો વિચારબાસ વધતો ગયો અને તેની બુદ્ધી પણ દીન પર દીન ખીનવા લાગી હવે તે વિનોદ અને હારથમા સમજવા લાગ્યો એટલુંજ નહીં પણ તેનામા કામવાસના ઉત્પન્ન થઈ આટલા દીવસ તે એટલું પણ નહોતો સમજતો કે સ્ત્રી તે શું ! અને પુરૂષ તે શું ? માત્ર તેતો એટલુંજ સમજતો કે પેટ ભરાય ત્યાંસુધી ખાવું અને નિંદ્રા આવે ત્યારે ઉઢવું એ સ્ત્રીવાય દુનીયાદારી કે મમાર ઝહેવારમા તે બીલકુલ સમજતો નહીં જ્યારે ભદ્રા સાથે તેના બંધ કરવામા આવ્યા ત્યારે તે એટલા માટેજ બુદ્ધ થયો હતો કે હવે આ મને ખવડાવશે પણ ભદ્રાએ ધીરે ધીરે પોતાનું બુદ્ધી બળ વાપરી તેને સુધારવાનો પ્રયત્ન કરવા માડ્યો. જેને પ્રતાપે આજે બત્રીસ વર્ષની ઉંમરે તેનામા યાને વાસો કર્યો.

હવે કાળીદાસ બાળબોધ લેવાના જાણેલાં પુસ્તકો વાંચવાને કક્તીવાન થયો હતો એટલું જ નહીં પણ જોને પ્રથમ માત્ર એક પૈસા કરતા વિશેષ દ્રવ્યનું જ્ઞાન નહોતું તે આજે સો બસો ગણતો અને પરીક્ષા કરતો થઈ ગયો હતો. બદાએ હવે જાણ્યું કે કાળીદાસમાં બુદ્ધિએ વાસ કર્યો છે એટલે તેને પ્રથમ રજુગાર યુક્ત વાર્તાઓના પુસ્તકો વાંચવાને આપવા માડ્યા અને જેમ જેમ તે એવા પુસ્તકો વાંચતો ગયો તેમ તેમ તેનો કામદેવ જાગ્રત થવા લાગ્યો. હવે તેણે બદાને બદ્રે એ સંબોધનથી બોલાવવા માડી એક દીવસે કાળીદાસે બદાનો હાથ પકડી પોતાની ઈચ્છા તૃપ્ત કરવાની માગણી કરી ત્યારે બદા બોલી હજી વાર છે હું તમને જે પુછું તેનો જવાબ દેશો ત્યારે તમારી ઈચ્છા પૂર્ણ કરીશ.

કાળીદાસ—બદ્રે બદ્રે ! તે મને મનુષ્ય બનાવ્યો છે ! તારો ઉપકાર મારાથી શી રીતે વળાશે.

બદા—તમે કાણુ ! અને હું કાણુ ! તે તમે જાણો છો ?

કાળીદાસ—હા, હું સ્ત્રી અને હું પુરુષ એમાં શું પુછવાનું છે,

બદા—સ્ત્રી અને પુરુષોથી તો આખો સંસાર ભરેલો છે. કેમ તમે શું વિશેષ કહ્યું, પણ તમારે ત્યાં કેમ રહીશું ?

કાળીદાસ—નાર બગ્ન તારા પીતાએ મારી સાથે ક્યું છે તેથી !

બદા—ત્યારે હું અને તમે કાણુ ?

કાળીદાસ—પત્ની અને પત્ની

બદા—પત્નીના સ્ત્રી સાથે કેવા કર્તવ્ય હોય ?

કાળીદાસ—તે હુ તને પછી ઠહીયા પશુ હમણા,

ભદ્રા—ના હજુ વાર છે

કાળીદાસ—ક્યારે ! હજુ કેટલી વાર છે ?

ભદ્રા—તમે વિદ્વાન થશો ત્યારે

કાળીદાસ—ના ના હવે તુ મને વિશેષ તવસાવ નહો, તે મને સર્વસ્વ આપ્યું છે, એટલુજ નહીં પશુ મને તે મનુષ્યપશુ બંધુ છે જેથી હવે મારાથી કામચલાવો તાપ સહન થતો નથી માટે નેની શાન્તી કર

ભદ્રા—કામચલાવે જીવો એ મનુષ્ય પ્રાણીનું કર્તવ્ય છે, શુ તમને કામચલાવે મનાય છે અને મને છોડતો હશે ! પરંતુ વૃત્તની સમાપ્તિ વિના તેને આમત્રણ દેવાય નહીં માટે ક્ષમા કરો, તમે મારા પતિ છો, માફ જુવો છો, મારા ઇશ્વર છો, અને હુ કામા માફ તો સર્વત્ર તમે પોતેજ છો, હુ તમારી છુ, પશુ હાલમા તમારી વિદ્યાર્થી અવસ્થા છે શાસ્ત્રમા વિદ્યાર્થીએ અભ્યસન પાળવું એવી આજ્ઞા છે, માટે તમે જો શાસ્ત્રની આજ્ઞાનો ભંગ કરશો તો આગળ વિદ્યા સંપાદન થઈ શકશે નહીં માટે જો વિદ્યા બાંધીને નામના કરવી હોય તો ડામને જીતો, મનને કાબુમા રાખો, સત્યવ્રતનું ધારણ કરો, અને ચાલો હવે આપણે કાશીએ જઈએ કાશીએ વિદ્યાદેવીનું સ્થાન છે ત્યાં મોટા વિદ્વાન મહાત્માઓ વસે છે, અને દેહને પતીવ્ર કરનારી ગંગા નદી ત્યાં વહે છે, જ્યાં હજારો તપસ્વી અને રૂપોમુતીઓ વાસો કરીને રહ્યા છે જેથી આપણને એક પથ દો કાળ થશે. એક તો મહાત્માઓના દર્શન થશે, અને બીજી વીદ્યા પ્રાપ્ત થશે માટે મારો વિચાર તો કાશીએ જવાનો છે

આ સંભળી કાળીદાસનો ઝામાઝી શાન્ત થયો, તેણે પણ જવાની કબુલાત આપી

કાળીદાસ—આપણે કાશી જઈએ પણ આપણી આ ઝુપડી અને આ બહુ મેહનત કરીને તૃપ્તિ કરેલો બાગ એ કાને સોપીશું અને પરસ્પરમા જઈને આપણે ખાઈશું શું ?

ભદ્રા—ઝુપડી અને બાગ કાપને વેચી દેવો અને તેના જે પૈસા આવે તે સાથે લેવા એટલે રસ્તામા આપણને ખાવાની હરકત પડશે નહીં અને કાશીમા પહોંચ્યા એટલે તો કશી હરકત નથી

કાળીદાસ—કાશીમા તું કાપને ઓળખે છે ?

ભદ્રા—હા હું કાશીમા સોંથી મોટામા મોટાને ઓળખું છું એટલે આપણને કશી હરકત પડશે નહીં

કાળીદાસ—તેનું નામ શું ?

ભદ્રા—તેનું નામ કાશીવિશ્વેશ્વર કે જે આખા વિશ્વનું ભરણ પોષણ કરે છે

કાળીદાસ—તો આપણે શું વિશ્વની બહાર છીએ કે તે આપણું ભરણ પોષણ નહીં કરે ?

ભદ્રા—કરશે જ માત્ર તેની સાથે પાકું ઓળખાણ રાખવું જોઈએ

કાળીદાસ—જીક ત્યારે, પણ આપણી ઝુપડી કાણ લેશે ?

ભદ્રા—તમે જેના મદનગુપ્તને ઓળખો છો ?

કાળીદાસ—હા તેને ઓળખું છું

ભદ્રા—ત્યારે તેને બોલાવી લાવો એટલે તે આપણું કામ કરશે.

કાળીદાસ--પણ આપણે જામ અને ઝુપડી વેચી દઇએ
છીએ પણ પાછા આવીશું ત્યારે ક્યા રહીશું

ભદ્રા--આપણે પાછાં આવીશું તો તો મેઢા મેહેલમા રહીશું,
અને નહિતો આવીશું નહી

કાળીદાસ--મેહેલમા શી રીતે રહેવાશે, મેહેલ તો રાજભોજ-
નો છે અને ખીજે તારા પીનાનો છે, તેમા તે કમ રહેવા જશે, માટે
વેચના પહેલાં વિચાર કરવો સારો

ભદ્રા--તે વારની વાત તે વારે છે, હાલમા મદનગુપ્તને તેડી લાવો

કાળીદાસ--ડીક ત્યારે પણ મને કંઈ તારા મેઢામા સમજ
પડતી નથી

ભદ્રા--સૌ આગળ સમજાશે, હું કંઈ તમારાથી છુપુ રાખુ છું

કાળીદાસ--ડીક ત્યારે હું મદનગુપ્તને તેડી લાવું છું એમ
કહીને તે શહેરમા ચાલ્યો

મદનગુપ્ત શહેરમા એક ધનાઢ્ય વૈશ્ય હતો, તે પ્રથમ માત્ર
પડિતને ત્યાં વિદ્યા બણુવા આવતો ત્યારથી ભદ્રા તેને ઝોળખતી, તે
ભદ્રાને હમેશાં બેન કહીને બોલાવતો, પરંતુ દૈવ ઇચ્છાથી મદનગુપ્તનો
પીતા ગુજરી ગયો જેથી તેને માથે બેપાર ધધાનો બોલો પડ્યો
ત્યારથી તે બણુવા આવતો બધ થયો અને પછી તો ભદ્રા પણ પ
રણીને સાસરે આવી જેથી મદનગુપ્ત લગભગ વરમ દીક્ષ થયા
ભદ્રાને મળ્યો નહોતો

કાળીદાસ મદનગુપ્તને તેડવા શહેરમા ગયો અને મદનગુપ્તને ત્યાં
જઈ ચાકરને પૂછ્યું તમારા શેઠ મદનગુપ્ત છે ?

ચાકર—હા છે, તમારે શુ કામ છે ?

કાળીદાસ—મારે તેમને મળવુ છે

ચાકર—આ પાસેના ઓરડામા જાઓ ત્યાં સૌંદ્ર બેઠા છે

કાળીદાસ ધરમા ગયો તો રૂપાના હાથકા ઉપર મદનગુપ્ત બેઠો. બેઠો કંઈ પુસ્તક વાચતો. હવે જોઈ તેણે કાળીદાસને જોયો નહીં થોડીવાર કાળીદાસ ઉભો રહ્યો, પણ જ્યારે મદનગુપ્તની નજર પુસ્તક માંથી ખસી નહીં ત્યારે કાળીદાસે જરા ધીરે સા' તેનું નામ દીધું એટલે તુરંત તેણે કાળીદાસના સામું જોયું

મદનગુપ્ત—કેમ મહારાજ કયાંથી આવ્યા છો ? શુ કામ છે ?

કાળીદાસ—મને માધવપ્રિયની મોટી પુત્રીએ તમારી પાસે મોકલ્યો છે, તે તમને યાદ કરે છે તેને કંઈ તમારું કામ છે જોઈ મને તેડવા મોકલ્યો છે

મદનગુપ્ત—શુ માધવપ્રિયની મોટી પુત્રી બદામહેને તમને મોકલ્યા છે તે કયા બોલાવે છે ?

કાળીદાસ—મોમકારનાથના દેવળ પાસે તેના સાસરાના ધરમા બોલાવેના છે માટે મારી માથે આવેા

મદનગુપ્ત—હીક તમે બેસો હું જુગડા પહેરી લઉં

મદનગુપ્તે વહેલા વહેલા જુગડા પહેરી લીધા અને પોતાની માડી જોડાની કાળીદાસને પણ માડીમાં બેસાડી બદામી કુપડીએ આવ્યા ગાડીમાંથી ઉતર્યા એટલે કાળીદાસે કુપડી ખતાની કહ્યું, આવો આ ધરમાં તે રહે છે

મદનગુપ્ત—શુ આ ધાસની જાપરીમા બદામહેન રહે છે.

કાળીદાસ—હા

મદનગુપ્ત—પ્રથમ તો આશ્ચર્ય પામ્યો પણ કાળીદાસની પાછળ પાછળ થોડે ગયો એટલે પ્રથમ તો એક સુદર બાગ આવ્યો તેમાં હળરો જાનની વનસ્પતી અને ફળ ફુલનાં ઝાડો રોપેના હતા તે જોઈ મદનગુપ્ત આનંદ પામ્યો થોડેક દુર ગયા એટલે ભદ્રાની ઝુપડી આવી તેની આજુમાજુએ પણ સુદર પુષ્પોની વેનીઓ અને શોભાય માન પુરોના જોડ રોપેના હતા જેથી ઝુપડીની શોભા કંઈ ઓરજ બાસતી હતી જેનો મદનગુપ્ત ઝુપડીની નજીક ગયો તેવી જા. અ દરથી બહાર આની અને બોનો, આવો ભાઈ

મદનગુપ્ત—ઓહો ભદ્રામહેન તમે અહીંયા રહોઝો, જગા તો મહુ રમણીય છે

ભદ્રા—હા ભાઈ, આરો અરર આ આસન ઉપર બેમો તમારે આજે કામ પડયુ છે જેથી તરદી આપી છે

મદનગુપ્ત—વાહ બહેન એમા તરદી શી, બેનનુ કામ ભાઈએ કરવુજ જોઈએ, પીતાજી તથા કળાબહેન ખુશીમા છે કેની

ભદ્રા—હા તેઓ ખુશીમાજ હશે । ।

મદનગુપ્ત—એમ કેમ શુ તમે હાવ મજા નથી

ભદ્રા—ના હ માસ ઉપર મળી હતી પછી નહી

મદનગુપ્ત—કારણ ?

ભદ્રા—કારણ કંઈજ નહી જૈવ ઇચ્છા, એવ કહીને તેને સંધળો વૃતાત કહે છે

મદનગુપ્ત—અરર આ શુ બેહેન તમારા ઉપર આટલી બધી આક્રમ અને પીતાજીનો આટલો બધો કા

ભદ્રા—એમા પીતાજીનો ખીલકુલ વાક નથી મારા જાઅમા હવે તેવું થયું અને હશે તેવું થશે તેમા કોઇનો કેમ દોષ દેવાય ? પણ જાણ મારું એક કામ છે તે તમે કરશો ?

મદનગુપ્ત—શા વાસ્તે નહીં કરે મે પ્રથમથીજ હા કહી છે માટે જે હોય તે કહેા

ભદ્રા—અમારે યાત્રા કરવા જવું છે માટે આ વાડી અને ઝુપડી તમારા કબજામા ગળી મને એકસો મહોર આપશો અમે જો જત્રાથી પાછા આવીશું તો તમને તમારી મોહોર આપીને વાડી તથા ઝુપડી પાછી લઇશું, નહીંતો એના માલીક તમે

મદનગુપ્ત—મેહેન સો મોહોર તો શું પણ તમારે હજાર જોઇતી હોય તોપણ હું આપવાને તઇયાર છું, તમારી વાડી અને છાપરી હું માચીરીશ, કોઇ જતતની રીકર કરશો નહીં કહાય જત્રામા વીરોશ દ્રવ્યની જરૂર પડે તોપણ સુખેથી મગાવજો એમ કહી ગજવામાથી સો મોહોર કાઢી આપી

ભદ્રા—તમારો જહુ ઉપકાર થયો

મદનગુપ્ત—મેહેન મને તેડવા આવ્યો હતો તે કોણ ? તમારા સ્વામી કયા છે ? તે તો કંઈ દેખાતા નથી

ભદ્રા—તમને તેડવા આવનાર તે પોતેજ છે

મદનગુપ્ત—એમ કે, ચાલો ત્યારે હવે મને રજા છે, તમે ક્યારે જવા ધારોછો, તમે જવાના હો ત્યારથી હું મારો માણુમ અહીંયા રાખું

ભદ્રા—આજેજ તમારો મણુસ મોકલજો, અમે સવારના પ હોરમા અહીંયાથી જઇશું

મદનશુભ--હીક ત્યારે હું આજ સાંજે માણુમ મોકલીશ, તેને
બધુ સોપાને તમે જાણે અને કામકાજ હોય તો મને લખજો

એમ કહીને મદનશુભ ત્યાંથી પોતાને ઘેર ગયો અને પોતાના
માણુસને મોકલ્યો તેને બદલાએ બધુએ સોંપ્યું અને બીજો દીવસે સ
વારના પહોરમા બન્ને ઉજેણીનમરી છોડીને ચાલ્યા ગયા

પ્રકરણ ૬ કું.

હુટારાઓની યાત્રી.

કાળીદામ અને ભદ્રા ઉજેની છોડ્યા પછી દરરોજ પાંચ કોશની
મુસાફરી કરતા અને જ્યાં ગામ આવે ત્યાં મુકામ કરી રમોષ કરીને
જમતા આની રીતે જ્યાંમુઘી ભોજરાજની હદ પહોંચી ત્યાં મુઘી
તો તેઓ નિરવિદે મુસાફરી કરી શક્યા પણ હવે પ્રતાપી ભોજની
સરહદ પુરી થઈ અને અન્યરાજની હદમા તેઓ આવી પહોંચ્યા
ભોજરાજના ગજપમા એવો તો સારો મદદગસ્ત હતો કે ગમે તેની
જગ્યાએ સૈનુ ઉછળતા ચડ્યા જાઓ તોપણ કોઈ તેને હાથ લગાડી
શકે નહીં, તેમજ ચોર કે હુટારાઓ તો બીલકુલ હતાજ નહીં જેથી
પ્રજા એવી તો શાન્તીથી રહેતી કે તેઓ ભોજરાજના ગજપને
રામના રાજ માથે સગપાવતા એટલુંજ નહીં પણ તેઓ કહેતા હતા
કે ભોજના જેવો ભુપતિ આજ કાલ આખી પૃથ્વીમા નથી રામના
ગજપને લોકો વખાણે છે પણ તે વખતે પણ આટલી શાન્તી ભા
વેજ હશે ।। ડારણ આજે તો ભોજરાજનું નામ સાક્ષીને તેના

જનુઓ થર થર કપે છે. ચોર અને લુટારાઓ રાત્રી છોડી બીજા રાત્રીમાં જઇને વસ્યા છે જેથી રાત્રીને અને પ્રજાને હાનિ નહીં નિરાત થઇ છે આવી રીતે ભોજરાત્રીની પ્રજા સુખમાં દીવસ જીવતી તે ભોજરાત્રીની હદ આજે પુરી કરીને લગભગ પદર દીવસે કાળીદાસ અને ભદ્રા બીજા રાત્રીની હદમાં જઇ પહોંચ્યા હદ મદલાઇ, રાત્રી બદલાયુ એટલે રીત રીવાજ અને ભાષા પણ બદલાઇ એટલું જ નહીં પણ પેકેરવેષ અને પદાર્થ પણ નવા નવા જોવામાં આવ્યા, મામો પણ કોઇ પાત્ર કાસ ઉપર તો કોઇ દશ અને બાર કાસ ઉપર આથે પાસે આવવા લાગ્યા જેથી કાળીદાસ અને ભદ્રાને પોતાનો પાત્ર કાસ ચાલવાનો રીવાજ પણ બદલીને જ્યાં મામ આવે ત્યાં મુકામ કરવો એવો ઠરાવ કરવો પડ્યો કોઇ કોઇ વાર તો ભદ્રા એટલી બધી થાકી જતી કે તેનાથી ચાલી પણ થકાણું નહીં કારણુ ભદ્રાને કોઇ પણ દીવસ ચાલવાનો મારગ નહોતો કારણુ જેના તાબામાં સેકડા દાસીઓ અને દાસો હાજર રહેતા તેને ચલાવાનો પ્રસંગ ક્યાથી આવે જેથી તે થાકી જતી કાળીદાસ તો અસલથી જ મજબુત અને રખડપટ્ટી કરવામાં હોશીયાર હતો જેથી તેને તો પાત્ર લઈ કે પદર કોશ સરખાવ લાગતા એક દીવસે એ ગામની ધર્મશાળામાં મુકામ કર્યા પછી તે છેક થાકી ગઇ જેથી તેની આખમાંથી આસુ બહાર માડ્યા કાળીદાસ પણ ભદ્રાને રડતી જોઇને રડવા લાગ્યો જેથી ભદ્રાએ પોતાની આખ લુટી નાખી કાળીદાસને પુછ્યું તમે કેમ રડ્યા ?

કાળીદાસ—તું રડી તેથી હું પણ રડ્યો

ભદ્રા—હું તો આજે બહુ થાકી ગઇ છું, મારાથી આવજ તો જગ સરખો મુકાતો નથી જેથી મને રડવું આવ્યું

કાળીદાસ—તુ થાકી ગઇ હોય તો લાવ હુ તારા પગ દાણુ એટલે તારો થાક ઉતરી જશે

ભદ્રા—અ ર તને આ શુ બોલ્યા, મારે તમારી સેવા કરવી જોઇએ તેને બદલે હુ તમારી પામે મારા પગ દયાવુ, રામ, રામ, રામ, હજુ તો મુરજે મગ્ગા ઝોડો નથી, સમુદ્રે મરીયાદાનું ઉદ્ધ-
ધન કર્યુ નથી અને મનીમોનુ સતીત્વ નષ્ટ થયુ નથી જ્યારે દુની આમા બીવનન મતીત્વ નહી રહેશે ત્યારે સ્ત્રીઓ પોતાના સ્વામીને સેવા મોપશે અને તેના ઉપર હુન્નમ મળવી સ્વામીને સેવકની પેઠે ગણશે અને જે સ્વામી તેનો હુન્નમ નહી માને તો તેને સજ્જ કર-
વતે પણ ચુકશે નહી જ્યારે દનીઆમા એવી કુનટા સ્ત્રીઓ ઉત્પન્ન થયે ત્યાર મતીત્વ નષ્ટ પામશે મારા દેહમા જ્યામુધી પ્રાણ છે ત્યા સુધી તો હુ તમારી પામે મેવા કરાવીશ નહી પણ હમેશા આપની સેવા કરીશ, મારા પ્રાણનાથ ફરીથી કામ્બવ આવુ મોની મને પાપી બતાવશો નહી મારા પગ તો હમણા થોડોદાર વિસ મો લખશુ એટલે નરમ પડશે તમે ગમરાગો નહી આપશે અહીયા આખી રાત વિસામો લેરાનો છે મનાગમા તો પાછા પગ તતપર થઇ જશે અને આપણે આગળ ચાલીયુ માટે તમો જગ પણ દુ ખી થશો નહી

કાળીદાસ—તારી જેગી મરજી પણ હવે તો રાત વરૂી ગઇ છે માટે તુ નિદ્રાવશ થઇ જા એટલે તારો થાક ઉતરી જશે

પછી ભદ્રા અને કાળીદાસ સુઇ ગયા, સવારના પાછા બહેલા ઉડી મના આદી કીયા કરી ત્યાથી આગળ જવાનો રસ્તો લીધો જે ગામમા તે લોકો રાતે રહ્યા હતા તે ગામના પાદરેથી બે રસ્તા હતા એક જગલમા રહીને બીજે ગમ જવાનો અને બીજે સીધો રાજ માર્ગ કાળીદાસ અને ભદ્રાએ કોઇ દીવસ રસ્તો બેચેસો નહી બેચી

તેઓ સીધી રાજમાર્ગ તજીને જંગલને રસ્તે ચાલ્યા લગભગ બે ત્રણ કોશ ગયા એટલે ઘાડુ જંગલ અને તેમાં મોટા મોટા ઝાડો અને ટેકરાઓ આવ્યા રસ્તો સીવો મળે નહીં તેથી આમથી તેમ અને તેમથી આમ ભટકવા માડ્યું ભદ્રા મનમાં સમજી ગઈ કે આપણે ભુલા પડ્યા છીએ પણ જો કાળીદાસને કહીશ તો તે ગભરાઈ જશે જેથી તેણે રસ્તે નિશાનીઓ કરવા માડી, અને તેઓ ત્યાંથી આગળ ખીજા બે ત્રણ કોશ ચાલી ગયા એટલે ખરાબર ખપોરના ખાર વાઝ્યા અને સુર્યનરાયણ માથે આવ્યા તાપ પણ સખત પડવા માડ્યો, ખન્ને જણાને તરસ લાગી જેથી પાણીની શોધ કરવા માડી, પણ આવ્યા અધાર જંગલમાં પાણી ક્યાંથી હોય! આખરે તેઓએ એક ઝાડ નીચે બેસવાનું નક્કી કર્યું અને તે ઝાડ પાસે ગયા તે ત્યાં ઝાડની છાયામાં બેઠી વિચારવા લાગ્યા કે પાણી ક્યાં મળશે

એવામાં ત્યાં બે ત્રણ માણસો હાથમાં તીર કામડા લઈને આવી પહોંચ્યા અને તેઓ પણ પેના ઝાડ નીચે બેઠા ભદ્રાએ મનમાં વિચાર્યું કે આ લોકોને પાણીની ખમર હશે માટે એમને પુઝીએ કે આટલામાં કંઈ વાવ, કુવો કે તળાવ છે એવો વિચાર કરીને તે પુછવા જાય છે એટલે વગી ચાર ખીજા માણસો પણ હથીયારમધ આવીને પે । માણસો પાસે બેઠા

કાળીદાસ આ માણસોને જોઈને મનમાં મીન્યો તેણે ભદ્રાને ઇશારતમાં કંઈ કહ્યું તેનો જવાબ ભદ્રાએ તેને ઇશારતમાં જ આપ્યો પણ ભદ્રાનું અગ કપ્પુ, તેની જમણી આખ ફરકવા લાગી શરીર ઉપર પસીનાના ઝેમ છુટ્યા પણ તે અત્રરમાં ક્ષીભત રાખી ઉભી થઈ અને પેના માણસોને પુછ્યું ભાઈઓ અટલામાં કંઈ પાણી મળશે ખરું ?

પેલા ખેડેલા માણસમાથી એકે જવાબ દીધો, અહીંયા તો બધુએ મળશે તમે કોણુ છો ? અને ક્યાથી આવો છો ?

ભદ્રા—સમજી મઠ કે આ લોકો કોઈ બદમાસ છે, જેથી તેણે જવાબ દીધો કે અમારો એક માણસ અમારાથી ત્રિખુટો પડ્યો છે, અને અમારો સત્રજો સામાન અને અવેજ તેની પાસે છે માટે જો તમારામાથી કોઈએ તે માણસને જોયો હોય તો કૃપા કરીને કહો. કારણુ તે માણસ આ રસ્તાનો ભોમીઓ હતો જેથી અમે તેને સાથે રાખ્યો હતો. અમને પાણીની તરસ લાગી છે, અને પાણીનો મસક તેની પાસે છે

એક લુટારો—તેની પાસે શુ અવેજ છે ?

ભદ્રા—જત્રામા જોઈએ તેટલો ?

બીજો લુટારો—પણુ કેટલોક ?

ભદ્રા—દશ હજાર મોહોર અને સોનાની બે હગડી

ત્રીજો લુટારો—અલ્પો ઉઠો કે કામ થઈ જાય એમ છે તે જાણીતો હશે એટલે સીધે મારગે ગયો હશે ?

બીજો લુટારો—તમારી પાસે કશુ નથી ?

ભદ્રા—ના માત્ર આ ખેડેલા લુગડા અને દોરી લોટા સીવાય કશુ નથી

ચોથો લુટારો—લો ચાલો ત્યારે તમને તેના ભેગા કરી દઈએ અમને તમારી ક્યા આવે છે

એમ કહી સમજા ઉઠ્યા અને ભદ્રાને તથા કાળીદાસને પોતાની પાછળ પાછળ આવવાનું કહ્યું લુટારાઓ સમજ્યા કે પેલો માણસ

બોમીઓ છે જેથી સીધે રસ્તે ગયો હશે માટે તે મોહનમઢની પાસે પકડાશે આવો ગરીબડા જેવા છે તેની પાસે માલ છે અને આ ઐરી ખીચારી બોળી દેખાય છે કે બધુ એ આપણને કહી દીધુ એવો વિચાર કરતા કરતા તેઓ સીધે રસ્તે પડ્યા તેમની પાછળ બદ્રા અને કાળીદાસ પણ ચાલતા હતા કાળીદાસને બદ્રાએ કંઈ નહીં બોલવાની નેત્રથી ઇશ્વારત કરી જેથી તે બોલ્યા ચાલ્યા વગર ચાલ્યા કરતો હતો, એવામા એક પાણીનો કુવો આવ્યો એટલે એક લુટારા એ કહ્યું તરમ લાગી હોય તો આ કુવામાથી પાણી પી લો, જેથી કાળીદાસ કુવામાથી પણી ભરી લાવ્યો અને બદ્રાએ અને તેણે પીતુ મોહનમઢ નજીક આવી પહોંચ્યુ, જેથી બદ્રાને હીમત આવી કે કોઈ ગામ દેખાયુ હવે લુટારા જન્મ મારે છે પણ હજુ જ્યાસુધી ગામ આવે નહીં અને ગામ કોનુ છે તેની ખાત્રી થાય નહીં ત્યાસુધી કરશે. એ દે જણાવવો નહીં એટલામા એ રસ્તા આવ્યા, એક ગામમા જવાનો અને બીજો ગામ બહારથી પરગામ જવાનો ત્યાં પેના લુટારા અટક્યા, અને તેણે બદ્રાને પુછ્યુ હજુ પેલો તમારો માણસ આવ્યો દેખાતો નથી

બદ્રા—વખતે આવ્યો હોય અને આ ગામમા અમારી તપાસ કરવા ગયો હોય તો કાણુ જાણે

એક લુટારો—ગામમા તો શુ કામ જાય

બદ્રા—અમારી જાળ કાઢવા જાય, ચાલો આપણે તેને ગામમા ગોળીએ અને અહીંયા નહીં હોય તો આગળ ગયો હશે માટે આગળ જઇએ

બીજો લુટારો—અમારે ગામના રાજા સાથે ટંટો છે જેથી અમારાથી ગામમા તો નહીં અવાય

ભદ્રા—તમે ગામમાં આવો તો રાજ શુ જાણશે રાજનું નામ શુ છે ?

ત્રીજો લુટારો—રાજનું નામ પ્રતાપસીંઘ છે, અમને તો તે ગામના બધા ઝોળખે છે માટે અમારાથી ગામમાં તો નહીં અવાય

ભદ્રા—ત્યારે તમે અહીંયા એસો અમે તે ગામમાંથી ખાવાનું માગી આવીએ અને તેની નપામ કરતા આવીએ જે આ ગામમાં નહીં હોય તો જરૂર તે આગળ ગયો હશે ! અને પાછળ હશે તો આજ રૂતે આવશે કેની !

ચોથો લુટારો—આ સિવાય ખીજો રસ્તોજ નથી

ભદ્રા—હીક ત્યારે તેની નીશાની તમને કહુ છુ કે તે માણસ એક આખે મણો છે, અને શરીરે હીંમણો ને કાળો છે

પાંચમો લુટારો—હીક ત્યારે તમે બહેલા આવજો

ભદ્રા—અમે તો તપાસ કરીને તુરત આવી પહોંચીશુ પણ તમે જશો નહીં અમારે એટલું કામ કરજો તમે બહુ ભલા માણસો છો એમ કહીને કાળીદાસ અને ભદ્રા ગામમાં ચાલ્યા ગયા

કાળીદાસ—ભદ્રે ભદ્રે તારી તો અકળ કળા છે, એમ કહી તે હસી પડ્યો

ભદ્રા—સ્વામીનાથ આ મુવાઝો લુટારાઓ છે, જે એને મોટું મોટું નહીં બતાવત તો આપણને લુટી લેત આવો આપણને એ મુવાઝોએજ રસ્તો બતાવ્યો નહીંતો હજુ કાણ જાણે કયા આશર-તા હોત ચાલો હવે રાજનો મહેલ શીખી કાઢીએ ને લેખીઆ છે એટલે આપણી અને આપણે કહેલા માણસની રાહ જોશ; મારે

આપણે રાજાને જોતા જાણ કરીએ તો કીક પડે જેથી ભદ્રાએ ર
આમા એક માણસને રાજાનો મહેલ ક્યા છે તે પુછ્યુ રાજાનુ નામ
સાબળી તે માણસે વિચાર્યું કે આ આઈ ઠાઠ રાજાની સગી જેવી
લાગે છે, તેથી તેણે કહ્યું ચાલો મારી સાથે હું તમને રાજાનો મહેલ
ખતાવુ એમ કહીને તે માણસ ભદ્રા અને કાળીદાસની સાથે ચાલ્યો
થોડો ગયા એટલે પેના માણસને રાજાનો મહેલ મતાવ્યો અને તે
ચાલ્યો ગયો ભદ્રા અને કાળીદાસ રાજાના મહેલ આગળ ગયા અને
એક સીપાઈને પુછ્યુ કે રાજા ક્યા છે ?

સીપાઈ—રાજા સાહેબ મહલકી બીતર છે, તુમેરેકું ક્યા કામ
હે ? મુજે કહો તો મેં જાકે રાજા સાહેબકું ખોનુ

ભદ્રા—અમારે રાજાને કંઈ જરૂરના કામ સારૂ મળવુ છે માટે
અમને અહર નંધ જા

સીપાઈ—અહર જાનેકા નહી હે

ભદ્રા—તમારા રાજાનુજ કામ છે, અમારૂં નથી

સીપાઈ—પણ ઉસમે હમકું ક્યા, રાજાકા કામ હોવે કે
તુમેરા હોવે

ભદ્રા—નો આ પાન સોપારી, એમ કહીને તે સીપાઈના
હાથમા એક મહોર આપે છે

સીપાઈ—ચલો મેરી પીછે પીછે ચને આવ, એમ કહીને રાજા
પાસે તેડી જાય છે

રાજા—સીપાઈ એ કાણુ છે ?

સીપાઈ—સાહેબ આપકું મીલનેકું આએહ

રાજા—ભદ્રા સાચુ જોઈને બહેન તમે કોણુ છો અને મારી પાસે કેમ આવ્યા છો ?

ભદ્રા—વધારે વાત પછી કરીશ, પણ હમણાં જો તમારે તમારી હદમા લુટ કરનાર સાન જુટારાને પકડવા હોય તો તે તમારા ગામને પાદરે બધા બેઠા છે માટે તેમને ચારે તરફથી ઘેરીને પકડી લેશો તો હમણાં પકડાઈ જશે બીજી વાત હું પછી કરીશ

આ સાંભળી રાજાએ તુરત પચાસ માણુમાંને સમજ પાડીને મોકલ્યા, તેઓએ જઈને પેલા સાતે જુટારાઓને ઘેરી લીધા, જેથી તે સાતે પકડાઈ ગયા બધાને મુરકેકાટ બાંધીને રાજા પાસે આણ્યા, રાજાએ તેઓને ઓળખ્યા અને બહુ દીવમ થયા તેને પકડવાની મહેનત કરતા હતા પણ પકડાતા નહોતા જેથી રાજાઓને દરેકને બુદ્ધા બુદ્ધા અધારા ઓરડામા પુરવાની રજા આપી અને જમાદારને કહ્યું હાન સાત દીવમ એ લોકોને અધારા ઓરડામા પુરી ખાવા પોવાનું બીનકુવ આપશો નહીં અને પછી અકેક જણુને હાથીના પગ માથે મજબુત બાંધી હાથીને ગામમા ફેરવો છતાં જો નહીં મરે તો તરવા રના ઝટકાથી તેમને મારી નાખવા આવી રીતે બધાને વારાફરતી કરવું પણ કોઈ નાસે નહીં તેની પુરી સલાજ ગમજો કારણુ એ લોકો બહુ બદમાશ અને લુચ્ચા છે

જમાદાર—બહુ સારું નાહું હું પુરતી સલાજથી એ લોકોને કેદ કરીશ અને આપના હુકમ મુજબ સજા કરીશ

રાજા—જાઓ લઈ જાઓ એ બદમાસોને

જેથી જમાદાર તેને ત્યાંથી લઈ ગયો અને સાતે જણુને બુદ્ધા બુદ્ધા અધારી ઓરડાઓમા પુરી દીધા પછી રાજાએ ભદ્રાને પુછ્યું, બહેન તમે કોણુ છો અને ક્યાંથી આવો છો ? ભદ્રાએ કહ્યું રાજાજી,

અમે બ્રાહ્મણ છીએ અને કાશીની જાત જતા હતા, રસ્તામાં શુભ પડ્યા ત્યાં આ સાતે લુટારા અમને મદદા મે જાણ્યું કે એ લોકો અમને લુટીને લેશે જેથી મોટી આશા આપી કહ્યું કે અમારો માણસ અમારાથી વિખુટો પડ્યો છે અને તેની પાસે પુષ્કળ પૈસા છે જેથી તેઓ તે માણસને પકડવાને ચાલ્યા અને અમને પોતાની જાછળ આવવાનું કહ્યું જેથી અમે તમારા ગામ સુધી આવ્યા તેઓએ ગામમાં આવવાની ના કહી અને અમને પેલા માણસને શોધવા આવવા દીધા મે જાણ્યું કે એ લોકો વખતે જતા રહેશે માટે તેઓને ત્યાં બેસવાનો આગ્રહ કર્યો પેલા માણસની બોટી નિશાની આપી જેથી તેઓ લોભને વશ થઇને બેઠા અને મે આવી તમને ખમર આપી હવે અમને રજા આપો તો અમે અમારે પથે પડીએ

રાજા—શાખાશ, શાખાશ, તમે એવું કામ કરીધું છે કે કાષ્ટ મોટા રાજ્યનો દીવાન પણ કરી શક નહીં માટે તમે મરી પામે કષ્ટ માર્ગો તમે મારી ધરમની બહેન છો એવું હું સમજું છું

ભદ્રા—ભાઈ મને કશાની જરૂર નથી ચાત્ર મારે તો કાશી જવું છે

રાજા—ઠીક ત્યારે તમને હું પાંચ સવાર અને એક રથ આપું છું તેમાં બેસીને તમે જાત્રા જાઓ અને ત્યાં સોડોચના સુધીનો સંઘળો ખર્ચ પણ હું જ આપીશ

ભદ્રા—ના ના એટલી બધી તરજી લેવાની જરૂર નથી છતાં રાજાનો આગ્રહ જોઇને તેની મદદ લઇ તેઓ કાશી જવાને પાછા રસ્તે પડ્યા

પ્રકરણ ૭ મું.

માહાકાળીનાં દર્શન.

રાજ્યએ આપેલા રથમાં એસી ભદ્રા અને કાળીદાસ કાશી જવાને પથે પડ્યા તેઓની સાથે ગજાએ પાંચ મંત્રો આપ્યા હતા જે રથની આગળ પાછળ ચાલતા હવે ભદ્રાને કોઈ વાનની બી-ક રહી નહોતી તેથી તેઓ સુખરૂપ પ્રયાણ કરતા લાગ્યા એક દિવસ તેઓ એક મોટા ધાડા જંગલમાં આવી પહોંચ્યા, સાજ પડવા આવી હતી, વનચર પ્રાણીઓ પોતાનો રીઝાર ગોઠવવાને નિમરી પડ્યા હતા, વાન નર અને શીયાળોએ આખું જંગલ ગજની મુક્યું હતું અધારે થવા આવ્યું તામુડી તો મંત્રો હોંમન રાખીને આગળ ચાલ્યા પણ જ્યારે પુરેપુરું અધારે થઈ ગયું, રસ્તો દેખાતો બધ થયો અને વન ચર પ્રાણીની બીક લાગવા માડી ત્યારે એક સવાર બોલ્યો

સવાર—મેહેન સાહેબ રાત અધારી છે જંગલ મોટું છે અને વાંધ વરતો ભો હોય એમ લાગે છે માટે હવે કેમ કરીશું

બીજો સવાર—ખરી વાન છે મેહેન

ભદ્રા—ત્યારે આપણે મુકામ કરીએ પણ જગ્યા તો નિરભય જોઈએ કેની આપણા ધોડાઓ અને આપણે રાતે નિરાતે રહી શકી એ એવી કોઈ જગ્યા જોઈ તો મુકામ કરીએ

સવાર—મેન પેલી સામે ટેકરી દેખાય છે ત્યાં મુકામ કરીએ તો કંઈ હરકત છે ?

ભદ્રા—તમને અનુકુળ પડે તો મને કશી વાતની હરકત નથી

સવાર--ચાલો ત્યાર તે ટેકરી ઉપર મુકામ કરીએ એમ કહીને બધાને ટેકરી પાસે તેડી ગય છે

ટેકરી ધણી ઉચી હતી જેથી તેના પર રથ જઈ શકે એમ નહોતું માગે રથ ત્યાં છોડીને ઘોડાઓ લાઇને સધળા ટેકરી ઉપર ગયા જેમ જેમ ઉપર ચડતા ગયા તેમ તેમ ટેકરો તો વધારે ઉચી લાગવા માડી પણ કનાક એકમા સત્રળા ટેકરીની ટોચ ઉપર આવી પહોંચ્યા ત્યાં આવીને બુએ છે તો તે ટેકરી ઉપર એક મોટું મેદાન હતું અને તે મેદાનની વચ્ચેવચ્ચે એક મોટું સરોવર હતું જેથી સધળા ખુશ થયા અને સરોવરની પાળ આગળ એક ઝાડ નીચે મુકામ કર્યો ઘોડાઓને મરે વગમાથી પાણી પામીને ઝાડ નીચે માથા સવળા સસાને પોતપોતાને માટે રાધનાની તૈયારી કરવા લાગ્યા કાષ્ટએ રાટલી તો કાષ્ટએ ખીચડી ચુના ઉપર મુકી ભદ્રા પણ પોતાની પાસેનું ખાવાનું કાઢીને કાળીદાસ સાથે ખાનાની તૈયારીમાં પડી સધળા રસોઇ કરી ખાવા મેઠા એટલે સરોવરમાં મોટો અવાજ થયો જેથી બધા ચમક્યા પણ કશું દેખાયું નહીં પણ એટલામાં વળી ખીજો બચકર અવાજ થયો અને તેની સાથે તળાવમાંથી એક વિચીત્ર માણસ બળતા અગારા જેવો બહાર નિકળ્યો સધળાઓ તેને જોઇને હચમચી ગયા પણ પેલો માણસ ધીરે ધીરે ન્યા ભદ્રા અને સવારો બેઠા હતા ત્યાં આવતા મડચો જેમ જેમ તે નજીક આવતો ગયો તેમ તેમ તેનું શરીર નાનું દેખાવા લાગ્યું એટલુંજ નહીં પણ અગારા જેવો દેખાતો હતો તે પણ નરમ પડી ચઢતા જેવો પ્રકાશવા લાગ્યો સવારો ખીન્યા તેઓ સમજ્યા કે આ કાષ્ટ બહા છે પણ પેલો માણસ તો છેક બધાની જગજગ આવી પહોં-

એ. કોઇની નાસવાની કે ખાવાની હોંમત ચાલી શકી નહી, જેથી બધા સ્તબ્ધ જેવા થઇ ગયા, ભદ્રા પણ ખીની પર તુ તેણે હોંમત છોડી નહી, કાળીદાસ પડતુ મુકીને માથે મોઢે ઓઢીને સુઇ ગયો. પેલા માણસે આવીને પુછ્યુ તમે કાણુ છો ? પણ કોઇએ ઉત્તર દીધો નહી જેથી ભદ્રા બોલી અમે મુસાફર છીએ રાત પડી જવાથી અહી-યાં આબા છીએ સવારના પહોરમા ચાલ્યા જઇશુ તમે કાણુ છો ?

પેલો વિચીત્ર માણસ--હુ આ તળાવ અને કુમરનો રક્ષક છુ આ જમ્મા માતાજી ઢાળીકાની છે અહીયા કોઇ રાતે આવે તેને પકડીને આ કુમરમા બોચર છે તેમા કેદ કરવાનો મને દેવીનો હુકમ છે માટે તમારે બધાએ મારી સાથે ચાલવુ પડશે અને જો નહીં આવો તો હુ તમને બળાત્કારે પણ લઇ જઇશ અને કેદ કરીશ માટે ચાલો ઉઠો

ભદ્રા--હમને કેદ કરીને પછી તમે શુ કરશો ?

પેલો માણસ--રાત્રે આર વાગે માતાજી પધારશે ત્યારે તેના મો આગળ તમને ઊભા કરીશ

ભદ્રા--માતાજી અહીયા રોજ વધારે છે ?

પેલો માણસ--હા દરરોજ સાહેલીઓ સાથે પધારી આ તળાવમા સ્નાન કરી ગરબે રમશે અને સવાર પડતા પાછા જતા રહેશે

ભદ્રા--અમે અહીયાજ બેસીએ, ને તમે પણ અમારી સાથે બેસો તો કંઈ દરકત છે અમે કોઇ નામી જમાના નથી, પછી માતાજી પધારે ત્યારે તમે અમને તેમના મો આગળ રણુ કરજો

પેલો માણસ--ના ના તેમ ચાલશે નહીં, એમ કહી ગુસ્સામા પોતાનો એક પગ જમીન પર પછાડ્યો એટલે એક માઢા બચકર સ્નાન

કુખો માણસ ત્યાથી નિસર્યો, તેના એક હાથમા ખુલ્લી તરવાર અને બીજા હાથમા ખેડીઓનો ભારો હતો

આ માણસને જોઈને સગળાઓ થગ્ગર મુજબ લાગ્યા હોસ-કાશ હડી ગયા અને મનમા વિચાર કરવા લાગ્યા કે હવે તો ભોમ મળ્યા પણ ભદ્રાએ હીંમત છોડી નહીં તેણે પેલા માણસને કહ્યું ભાઈ તમે શા વાસ્તે ક્રોધ કરો છો, અમે આવવાની ક્યા ના કહીએ છીએ પણ હમારો અશ્વ સામાન અને ઘોડાઓ અહીયા રહેશે કે તેને પણ સાથે લેવા પડશે

પેલો માણસ—એ સ્વળુ અહીયા રહેશે એને કોઈ હાથ લગાડી શકનાર નથી વ્યવસ્થા થશે.

ભદ્રા—ચાલો ત્યારે અમે આવવાને તૈયાર છીએ ચાલો ભાઈઓ સવારો તમે કોઈ ગભરાશે નહીં માતાજી પધાગશે ત્યારે હું તેમને પ્રણીપાત કરીશ અને હમને કદાચ નહીં છોડશે તોપણ તમને છોડવીશ માટે ગભરાશે નહીં એમ કહી કાળીદાસ માથે મોઢે ઓઢીને સુતો હતો તેના ઉપરથી ઓઢવાનુ લાઇ લીધુ અને કહ્યું ચાલો એમ ગભરાવ છો શું ? તમે તો મરદ છો

કાળીદાસ—ભદ્રે, ભદ્રે । હવે આપણુ શું થશે ?

ભદ્રા—ગભરાવો નહી, ઇશ્વરે જે ધાર્યું હશે તે થશે જે થાય તે મારાને માટે એ બ્રહ્માને આપણને કાળીકામાતાના પ્રત્યક્ષ દર્શન તો થશે

પેલો માણસ—ચાલો ચાલો, હવે કેટની વાર લગાડો છો

ભદ્રા—લો ચાલો ભાઈ

એમ કહીને તેણે કાળદાસનો હાથ પકડ્યો અને પેના માથુ-
ણની પાછળ પાછળ સવારે નીચે બચ્ચાએ ચાલ્યા થોરે દુર ગયા
એટલે પેલા માણસે એક પથ્થર ઉચ્છેડી તેની નીચેથી બા-ણ ઉત્તર
ડ્યું અને બધાને તેમાં વાળ્યા ભોયડે એવું તો મોઢું હતું કે અદર
હજારો માણસો રહે તોપણ માલમ પડે નહીં તેની અદર એક
ઝાંખો દીવો બળતો હતો ત્યાં લાનીને આ મનવાને મેસાડયા અને
પેલો માણસ પાછો મારણ દષ્ટને ચાલ્યો ગયો.

મનવારો—મેન હવે અમારૂં કેમ થશે આનો ભારે વિપત્તિ
પડ્યા.

ભદ્રા—ભાઈઓ ગમગાવ નહીં એ મારા પાતા થશે,

એમ કહીને ભદ્રાએ તે ભોયગમા ફરવા માડ્યું ચોડીએક આગળ
ગઈ એટલે એક ખુણામાં ખાટના ઉપર એક પડી ડોસી મેરી મેરી
માળા ફેરવતી હતી ત્યાં જઈ તે ડોસીને પુણ્ય માણ તમે અહીંયા
કચારના રહો છો આ મામળા તો ડોસીએ હાથેવતી ભદ્રાને એમવાની
જાણત કરી જેથી ભદ્રા ખાટલાની સામે એક પાડ્યો પડેનો હતો
તેના ઉપર એડી ડોસીની માળા પુરી થઈ એટલે તેણે ભદ્રા મામુ
જેયુ તે બોલી બેન મારી તો અહીંયા જીદગી પુરી થઈ મેન તું કો
ણ છે અને અહીંયા કચારી આવી આ કુચર તો માના કાળકાનો
છે હજી સુધી અહીંયા કાન દીવમ મે કાંઈ થું માણુમને બેતુ
મેનન પહેવાજ આપ્યા છો.

ભદ્રા--માણ હમે તો કાશીની જાત્રા જતા હતા એનામાં જ-
ગતમાં ગત પડી જેથી આ કુચર ઉપર આવી પહોંચ્યા જેથી હમને
અહીંયા લાનીને કેદ કીધા છે મારી સાથે બીજા સાત માણસો છે

ડાસી--તમે ક્યાથી આવો છો ? અને ક્યા ગામના રહેવા-
ગી છો ?

ભદ્રા--અમે બે માણસ ઉજ્જનના છીએ બીજા બીજા ગામના છે

ડાસી--બાપુ તુ શી ન્યાત છે ?

ભદ્રા--બાહણ

ડાસી--કેવા બાહણ છો ?

ભદ્રા--અમે ઔદીય મહાજ બાહણ છીએ

ડાસી--ઉજ્જનમાં એક પડીત છે તેને ઓળખો છો ?

ભદ્રા--માણ ઉજ્જનમાં તે ધણી પડીતો વસે છે જેથી નામ
વગર શી રીતે ઓળખી શકું

ડાસી--ભોજરાજના મોટા પડીત માધને ઓળખો છો ?

ભદ્રા--હા ઓળખુ છું ?

ડાસી--(નીસાસો નાખીને) તે સુખી તો છે ?

ભદ્રા--તમે તેને ઓળખો છો ?

ડાસી--હા બેન હું તેને સારી રીતે ઓળખુ છું !

ભદ્રા--તમે તેને ક્યાથી ઓળખો ?

ડાસી--બેન મારી કરમ કથા બહુ લાખી છે પણ હું તને
ટુકમાં કહું છું કે હું પણ ઉજ્જનની રહીય છું અને માવ મારો
આત્મ જોની તે ડાસી એકદમ રડી પડી તેની છાતીએ કુમે ભરાઈ
આવ્યો પણ ભદ્રાએ હાથ ફેરવી આસનાવાસના કરી જેથી થોડીવારે
ડાસી શાન્ત થઈ

ભદ્રા—માજી હવે તમારા જીતને ધાન્ટી થઈ ? શું તમારે મા-
ધપડિત સાથે કંઈ સમાધ છે ?

ડોસી—હા દીકરા, તે મારો પુત્ર થાય હું અહીંયા ત્રીસ વ-
રસથી છું

ભદ્રા—(આશ્ચર્ય પામીને) તમે આ શું ખરૂં કહો છો ?

ડોસી—બેન હું કોઈ દીવસ જીલ્લો બોલતી નથી

ભદ્રા—ત્યારે તમે અહીંયા ક્યાથી ? શું તમે પણ અમારી પેઠે
આ લોયરામા કેદ થયા છો, તમારી શોધ પડીતે નહીં કરી હોય ?

ડોસી—હું અહીંયા કેદી નથી પણ માત્ર વચનથી બધાધ
ગઈ છું, જેથી માતાજીએ મને અહીંયા સવગાની ઉપરી તરીકે રાખી
છે અને હું પણ કાશીની જગત જતા જતા અહીંયા આવી ચડી હતી
મારી શોધ મારા પુત્રે ધણી કરી હશે, પણ પત્તો નહીં લાગ્યો હોય
કાગળ તુજ વિચાર કરને કે અહીંયા રહેલા માણસને પત્તો શી
રીતે લાગે

ભદ્રા—તમારી વાત ખરી છે પણ હું તમને અહીંયા મા-
ધપડિતનું દર્શન કરાવું તો તમે ખુશ થાઓ ખરા ?

ડોસી—બેન મને તું વધારે ખાળ નહીં આપલે વરસે આજેજ
તું અહીંયા આવી છે શું તે તારી સાથે છે ? બોલ તાકી? બોલ

ભદ્રા—ના તેના નથી પણ તેનું અગ છે

ડોસી—તે કોણ ? શું તેનો પુત્ર છે ? તે તમારી સાથે હશે
બોલાવ તેને મારી પાસે હું તેને મારા બાળામા બેસાડી આજ
ધણે વરસે પુત્ર વાતસંધ્યનું સુખ ભોગવું

ભદ્રા—પુત્ર તો નથી પણ પુત્રી તો છે ?

ડાસી—ખાટલા ઉપરથી બહેલી બહેલી ઉડી અને દીવાને જરા મોટો કરીને પાસે લાની ભદ્રાનું મુખ જોવા લાગી અને બોલી બેન તુંજ મારા માધની પુત્રી તારો મહેરો તેની સાથે બરાબર મળતો આવે છે બોલ સાચું બોલ તુંજ કે નહીં

ભદ્રા—હા હુંજ માવપડિતની પુત્રી એમ કહી ભદ્રા તથા પેલી ડાસી બેગે પડ્યા અને ત્યાર પછી ભદ્રાએ પોતાની તેમજ પોતાના પીતાના ક્રોધની સઘળી હકીકત કહી સંભળાવી

ડાસી—૪ શીકર નહીં બેન તું ગભરાઈશ નહીં હું તારો અહીયાથી માતાજીને કહીને છુટકો કરાવીશ, એટલામા ડુગર ઉપર મોટો ધડકો થયો જેથી ડાસીએ કહ્યું માતાજી પધારયા, એમ કહીને તે બોયરાના બારણા આગળ આવી એટલે બારણું ઉઘડી ગયું અને ડાસી મહાર નીકળી

તળાવ ઉપર કાળકા માના પોતાની સખીઓ, અપ્પાજી બેચ રાજ, ચડીકા, ડુર્ગા, ભવાની ખોડીયાર, મેવડી, વગેરેને લઈને આજે નવરાત્રીની આઠમ હોવાથી સારા શોભાયમાન શણગાર સજીને પુર ઉત્સાહથી આવેલા હતા, આજે તળાવ ઉપર મોટો યજ્ઞ કાળકા માતા કરવાનાં હતા જેથી તેના મધળા સેવકો તે તર્પવાર કરવામા રોકાયા હતા ડાસી બોયરાની બહાર નીકળી માતાજીની પાસે ગઈ એટલે કાળકા માતાએ તેને હસીને બોલાવીને કહ્યું કેમ ડાસીમા તમારી તખીયત તો સારી છે ?

ડાસી—માતાજીની મારા ઉપર મહેર છે એટલે મને શું થવાનું હતું

માતાજી--હીક છે ખુશી ગ્હો તમારા વડે હુ નિશ્ચિત છુ
મારા પ્હાડની તમે સારી દેખરેખ રાખો છો જેથી હુ ઘણી ખુશી છુ

એટલામા પેલો વિચીત્ર માણુમ કે જેણે લદ્દા વગેરેને બોય
રામા કેદ કર્યા હતા તે માતાજીની સામે હાથ નેડીને ઉભો ગ્હો અને
કંઈક કહેવાનો વિચાર હોય એવો આવ દેખાડયો

માતા--કેમ ! દુત ! તારે કંઈ કહેવુ છે ?

પેલો માણુસ--હા માજી આજે અહીયાં સાત માણુસો
આવેલા છે

તેમા એક સ્ત્રી છે અને છ પુરુષો છે તેને ભોયરામા કેદ કીધા છે

માતાજી--અરે ! ! અહીયાં માણુસો કયાથી જા તેને મારી
પાસે લાવ

એટલે પેલો માણુસ લદ્દા વગેરેને બોયરામાથી બહાર કાઢવા
ગયો અને ડાસી માતાજીને હાથ નેડી કહેવા લાગી

ડાસી--માતાજી એ સાત માણુસોમા એક મારી પુત્રી
અને એક મારો જમાઇ અને બાકીના તેના તોડરો છે તેઓ કાશીની
જાતના જાતા ભુલા પડ્યા છે જેથી અહીયાં જોખીતા આવી ચડ્યા
અને તજવીજ કરતા તે મારી પુત્રી નીકળી છે

માતાજી--વાહ તમને તમારી પુત્રી જમાઇનો મેળાપ થયો
જેથી હુ બહુ રાજી થઈ

એટલામા પેલો માણુસ બોયરામાથી માને જણુને બહાર કાઢી
લાવ્યો, એટને લદ્દા તુરત જમને માતાજી ! ચગણુ કમળમા લાખી
મધને પગે લાગી અને માતાજીની મુતી મત્ર બણીને કરવા લાગી

આ જોઈ માતાજી ઘણા પ્રસન્ન થયા, અને ભદ્રાને પોતાના પત્ર પાસેથી હાથ પકડીને ઉઠાડી અને બોલ્યા

માતાજી—પુત્રી હું તારા ઉપર પુણ્યપણે ખુશી થઈ છું માટે માગી લે. તારે જે વાતની ન્યુનતા હોય તે તને આપવાને તૈયાર છું

ભદ્રા—માતાજી આપની કૃપા થઈ છે તો હું પુણ્ય સુખી થઈશ પરંતુ હું મારા સ્વામીને વિદ્યાભ્યાસ કરાવવાને કાશી જવા નીકળી છું, માટે જો આપ પ્રમત્ત થયા હો તો મારા પતીને વિદ્વાન કરો

માતાજી—પુત્રી વિદ્યાનું કામ સરસ્વતીનું છે છતાં તે મારી પાસે માગણી કરી તો બોલાવ તારા પતીને હું તેની જીભ ઉપર સરસ્વતી દેવીનું આવાહન કરૂં એટલે તે માત્ર એકવાર ભણશે અથવા કોઈ પુસ્તક વાચશે એટલે તેને તુરંત જીભ્યાએ થઈ જશે અને તે મોટા વિદ્વાન થશે !

આ સાંભળી ભદ્રાએ કાળીદાસને નેત્રથી ધસારત કરી એટલે તે આનીને માતાને પગે લાગ્યો એટલે પેલી ડોસીએ માતાને કહ્યું કે આ મારા જમાઈ

માતા—તમારું નામ શું ?

કાળીદાસ—માતાજી મારું નામ કાળીદાસ છે

માતા—તારી જીભ બહાર કાઢ

એટલે કાળીદાસે પોતાની જીભ બહાર કાઢી તેના ઉપર માતા-જીએ રૂપાની સળીથી કપકપ અક્ષર લખ્યા અને કાળીદાસને માથે હાથ મુકી કહ્યું જ તું દુનિયામાં મોટા વિદ્વાન તરીકે પ્રસીદ્ધ થશે

કાળીદાસ—માતાજી આપની કૃપા મારા ઉપર હમેશાં કાયમ રાખજો એટલી આ દાસની વિનંતી છે

માતાજી—તથાસ્તુ તને જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે મને સભારજો.

એટલું કહી માતાજી ભદ્રાનો હાથ પકડી ગરબો રમવા તેડી ગયા ભદ્રા વિદ્વાન હતી નેમજ તેનામા કવીત્વ શક્તી પણ સારી હતી જેથી તેણે નવે ચડીના નવા ગરબા બનાવીને ગવાડ્યા જેથી સત્રળી ચડીકાઓ ખુબી થઇ અને ભદ્રાને આશીરવાદ આપ્યો થોડીવારમા ત્યાં મત્ત શરૂ થયો અને બળીદાન અપાઇ ગયું એટલે ડોસી બેલી, માતાજી આ લોકોને જવાની રજા આપો જેથી કાળીદાસે ભદ્રાને અને કાળીદાસને પોતાની પાસે બેલાવ્યા અને પુછ્યું તમારે કાશી જવું છે કેમ ?

ભદ્રા અને કાળીદાસ—હા માતાજી અમારે હવે કાશી જવું છે.

માતાજી—તમે બંને જણા તમારી આખ મિચો

એટલે કાળીદાસે તથા ભદ્રાએ આજો મીચી

ડોસી—માતાજી આ લોકોને આજા હોય તો રજા આપુ

માતાજી—હા એ લોકોને જના દો

એટલે ડોસીએ પેલા પાંચે સવારોને મવાર પડતા સંઘળો સર-મામાન લઇને જવાની રજા આપી જેથી તેઓ બહુ ખુશ થયા અને મતમા વિચારવા લાગ્યા કે ભદ્રાએન કયા ગયા હશે ? પણ તે ગમે ત્યાં ગયા હોય અને તેનું ગમે તેમ થાય આપણે છુટીએ તો રસ્તે પડીએ રાત્રને કહીશું કે અમે કાશી સુધી મુઢી આવ્યા આવા આવા વિચારમા તે પાંચે જણે રાત પુરી કરી સવાર પડ્યું એટલે ડોસીએ તેઓને કહ્યું, જાઓ તમારા પોતાઓ લઇને આવ્યા જાઓ

સવારો—બહુ સારું માણ

એમ કહીને તુરત પોતાના ઘોડાઓને લઈને કુચરની નીચે ઉતરી પડ્યા પછી તેમણી એક જણ બોલ્યો, અલ્યા તમને કોઈને રાતે શુ શુ જોયું તે સાબરે છે ખરું કહે દુતો ખીલકુલ ભુલી ગયો

ખીજો સવાર—મને તો મોચરામાં ધાલ્યા ત્યા સુધીનું સાબળે છે પછી શુ થયું તે જોયું છે ખરું પણ સાબરનું નથી

ત્રીજો—અલ્યા મારી તો આખા આગળ બધું દેખાય છે, પણ સાળુ કહેવાતું નથી એતે શુ હશે

ચોથો—ચાલો, ચાલો, હવે એ વાતની પચાતી કરશો તો ગાડ થઈ જશે, આપણે આપણે રસ્તે પડો

જેથી સંભળા ત્યાંથી રસ્તે પડ્યા રસ્તે ચાલતા એક સવારે કહ્યું અલ્યા આપણે જે બાઈને કાશીએ મુકવા જતા હતા તેનું શુ થયું હશે આપણને તો છોડી મુક્યા, પણ તે બાઈ તથા તેનો ધણી તો કોણ જાણે ક્યા ગયા તે આપણને ખબર સરખી પણ પડી નહી

પાંચમો સવાર—અલ્યો કુચરા ઉપર બાયડીઓ તો બહુ હતી એ બધી કાણ હશે ! આપણી સાથે વાળી પણ તેની સાથે ગરબા ગાતી હતી, પછી તેને મેં ભાળી નથી

પહેલો સવાર—હશે ભાઈ હશે ! એતો કંઈ દેવસ્થાન જેવા હતા મને તો કશી ગમજ પડી નહી, ચાલો જેમ થયું તેમ આપણે જીવતા આવ્યા તે પરમેશ્વરનો પાડ સૌને ઘેર જઈને કસાર રંધાવજો

સગરનાં રજા આપ્યા પછી ડોસી પાછી મોચરામાં ગઈ અને માતાઓ તો મળસ્કું થતાજ સૌ સોને ચાનકે રવાન થઈ ગયા.

સવાર પડ્યું એટલે કુગર ઉપર કાઈ રહ્યું નહીં. ત્યાં ફક્ત યજ્ઞોદી
ધીરો ધીરો ધુવાડો યજ્ઞકુડમાથી નિસરતો હતો. પણ જેમ જેમ સૂર્ય
નારાયણ તપતા ગયા અને તેનો પ્રકાશ વધવા લાગ્યો તેમ તેમ તે
ધુવાડો પણ દેખાતો બંધ થયો, અને કુગર ઉપર સંઘળે તડકો
પથરાઈ રહ્યો.

પ્રકરણ ૮ મું.

કાશીમાં કાળીદાસ.

માતાજીના કુગર ઉપર કાળીદાસે અને ભદ્રાએ માતાજીની
આજ્ઞાથી આખો મિચી અને થોડો વાર રહીને આખો ઉઘાડો બુને
છે તો બન્ને જણા શ્રી કાશી નગરમાં બેઠી પાપમોચની અને
સંઘળા કમોતો નાશ કરી પ્રાણીને સ્વર્ગગામી કરી મોક્ષગામી કરનારી
શ્રી ગંગા નદીના કાંઠા ઉપર આવી પહોંચ્યા છે.

કાળીદાસ—પ્રીય ભદ્રે આપણે ક્યા આવી પહોંચ્યા ?

ભદ્રા—શ્રી માતાજીની કૃપાથી આપણે કાશીનગરમાં આવી
પહોંચ્યા છીએ માટે આનો પ્રથમ આપણે આ મોક્ષદાયની ગંગા-
જીમાં સ્નાન કરીએ અને પછી શ્રી કાશીવિશ્વનાથના દર્શન કરી કોઈ
વિદ્વાન પડીતને ત્યાં જઈએ.

કાળીદાસ—વાહ ! માતાજીની આપણા ઉપર ઘણી કૃપા થઈ
કારણ નહીંના ત્યાંથી અહીંયા કાશીમાં આવતા લગભગ પંદર વીસ

દીવસ લાખા વગર રહે નહોં માટે ચાલો હવે તું કહે છે તેમ મગા-
જમા સ્નાન કરી કાશીપુરીમા જઈએ

ત્યારપછી બન્ને જણા મગા નદીમા સ્નાન કરી કાશીવિશ્વનાથ-
ના મદીરમા આવ્યા કારી નગરમા કાશીવિશ્વનાથનું મદીર ધણુજ
પ્રાચીનકાળનું અને સુંદર બાંધણીનું હતું એટલુંજ નહીં પણ તેની
કારીગરી એવા ઉચ્ચ પ્રગરની હતી કે તે કારીગીરી જોવાને તેમજ
મદીરના જેવો ઘાટ ખીલ દેશોમા બાંધવાને જુદા જુદા દેશના હોશી
યાર કારીગરો ખામ કાશીપુરીની જગત્રા નિમીતે આવતા મદીરનો
રંગમડપ એવો તો ભવ્ય અને સગેમરમરની લાદીઓથી જડેનો હતો
કે જેમા આખા મદીરનું પ્રતીબીમ પડ્યું જેથી જોનારાઓની તા
જુખીતો પાર રહેતો નહીં, કાશીવિશ્વનાથની મુની પણ ઉચ્ચ
જાતની ન્દાકીકતી હોવાથી આખા ભારત વર્ષમા તેના જેની ખીજ
કાષ્ઠ મથળે બની શકી નહોતી કાળીદાસે અને ભદ્રાએ પ્રેમપુર્વક શ્રી
કાશીવિશ્વનાથના દર્શન કર્યા અને ત્યાંથી તેઓ કાષ્ઠ વિદ્વાન પડીત
ની શોધમા નિકળ્યા, કાશી નગર વિદ્યાનું મથાન હોવાથી ત્યાં હજારો
પડીતો હતા, જ્યાં જોઈએ ત્યાં વિદ્યાર્થીઓનો વિદ્યા ભણવાનો નાદ
કણુંને મધુર આનંદ આપતો પરંતુ ભદ્રાને તો કાષ્ઠ મહાન વિદ્વાન
પડીતની આવસ્યકતા હતી જેથી તેણે કાશી નગરમા ફરીને તરામ
કરવા માડી, છેવટે તેને એક વિદ્વાનદ નામના પડીતની ભાળ મળી
જેથી તેનું ઘર પુછતા પુછતા તેને ઘેર આની પહોચ્યા તો ત્યાં
સેકડો વિદ્યાર્થીઓ વિદ્યાભ્યાસમા નિમગ્ન થયેલા હતા ત્યાં આની
વિદ્વાનદ ગુરુ કે જે સંધળા કરતા ઉચ્ચ આશને ખીરાજેના હતા
તેને ગળીદાસે તથા ભદ્રાએ પ્રણામ કર્યા, એટલે વિદ્વાનદ આસન
ઉપરથી ઉઠીને તેઓની પાસે આવ્યા અને તેઓનો વાણીએ કરીને

સત્કાર કર્યો અને બેસવાને સામે આસન પડેલું હતું તે બતાવ્યું જેથી ભદ્રા અને કાળીદાસ ત્યાં બેઠા, ભદ્રા નીચે બેઠી અને કાળીદાસને આસન ઉપર બેસાડ્યો ત્યાર પછી વિદ્યાનદે તેઓને કેટલાક પ્રશ્ન પુછ્યા

વિદ્યાનદ—તમે ક્યાથી આવો છો ? અને શા સગા છો ?

ભદ્રા—મહાશય અમે બન્ને ઉજ્જન નગરના રહીશ છીએ, અને વિદ્યા બાણવાના હેતુથી અત્રે આપની પામે આવ્યા છીએ અમે જ્ઞાતે બ્રાહ્મણ અને એ મારા સ્વામી છે

વિદ્યાનદ—વાહા ! ધન્ય છે તમને પણ મને શ્રદ્ધા થાય છે કે તમારા ઉજ્જનમા માતૃપડિત હતા છતાં તમે અત્રે વિદ્યા બાણવાને કેમ આવ્યા

ભદ્રા—શુ આપ માતૃપડિતને ઓળખો છો ?

વિદ્યાનદ—હા નામથી જાણ્યું છું કે તેઓ મહાન વિદ્યાવાન છે.

ભદ્રા—હા વિદ્યાન તો છે પણ અમને તે નહીં બાણવાને

વિદ્યાનદ—કારણ ! શુ તમારે તેની સાથે કંઈ તકરાર છે ?

ભદ્રા—ના ત મર તો નથી પણ તે મારા

વિદ્યાનદ—કેમ મોક્ષના અચળા ગયા તમારા તે કંઈ મશા છે ?

ભદ્રા—પડીતજી વાત મહુ લાગી છે પણ આપની પામે દલા વગર છુટકો નથી જેથી અથડતી કહુ છું કે હું પડીતની પુત્રી છું (એમ કહી સંધળો પુર્વવૃત્તાત કહ્યો)

વિદ્યાનદ—વાહ વાહ ધન્ય છે પુત્રી તારા પ્રયત્નને તું સુખેથી

મારા ઘરેમા રહે, તું મારી પુત્રી સમાન છે, હું તારા સ્વામીને પુણ્ય વિદ્યા લખાવીશ

એમ કહી કાળીદાસ જે મુગો ખેતી રહ્યો હતો તેના સાસુ બેઠને ખોલ્યા તમારૂં નામ શું ?

કાળીદાસ—મારૂં નામ કાળીદાસ છે ।

વિદ્યાનંદ—વિદ્યા લખાવાનો વિચાર છે ?

કાળીદાસ—આપની કૃપા થાય તો લખાય ।

વિદ્યાનંદ—મહુ સારૂં તમે બન્ને જણા મારે ત્યાં સુખેથી રહો, હું તમને મારી સઘળી વિદ્યા લખાવીશ

કાળીદાસ—આપની મોટી કૃપા થશે

વિદ્યાનંદ—કંઈ શીકર નહીં, ચાલો બન્ને જણા મારી સાથે ઘરમા

એમ કહી બન્ને જણને વરના અદરના ભાગમા ન્યાં પિદ્યા નંદની સ્ત્રી હતી ત્યાં લઈ ગયા અને પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું આ લોકોની પુરતી સભાળ ગળજો

ભદ્રા—માતાજી વદન કરે છું

વિદ્યાનંદની સ્ત્રી—આવો ખેસો ખેન તમારૂં નામ શું છે ?

ભદ્રા—મારૂં નામ ભદ્રા છે

વિદ્યાનંદની સ્ત્રી—મહુ સારૂં ખેન તું મારી પુત્રી બગબર છે આ ઘર તમારૂં છે, કોઈ વાતે શરમ રાખશો નહીં આનંદથી રહો

વિદ્યાનંદ—આ કાળીદાસ ભદ્રાના સ્વામી છે આપણે ત્યાં વિદ્યાભ્યાસ કરવાને આવ્યા છે

વિદ્યાનંદની સ્ત્રી—બહુ સારૂ આપ એને સંપૂર્ણ વિદ્યા ભણાવી પુર્ણ વિદ્યાન બનાવી તમારૂં નામ અમર કરાવે.

કાળીદાસ—માતાજી આપની અને ગુરૂ મહારાજની કૃપા થયે તો હું વિદ્યા ભણી ગુરૂની કીર્તી^૨ બોજરાખના દરમારમા વધારીશ.

વિદ્યાનંદ—ચાલો ત્યારે જ્ઞાનામા આજે મુકુર્ત સારૂ છે જેથી આજેજ વિદ્યાનો આરભ કરાવું.

કાળીદાસ—જે-ની આપની આજ્ઞા

એમ કહો આગલા ખડમ ન્યા બીજા વિદ્યાર્થીઓ ભણતા હતા, ત્યાં આવીને બેઠો એટલે વિદ્યાનંદ પ્રથમ લઘુકૌમુદી મઝાવી, દેવીના વરદાન પ્રમાણે એકવાર વાચી જનાથી કાળીદાસને યાદ રહેવા માડ્યું તેથી ચોખ્ખા ચાર દીવસમા કૌમુદી પુરી કરી વિદ્યાનંદ કાળીદાસની સ્મરણ શક્તિથી વિન્મય થયા અને મનમા વિચાર કરવા લાગ્યા કે આ કૌમુદી પુર્વનો સસ્કારી પુરૂષ છે તેથી એને વિદ્યા ઘણીજ જલદી આવડી જાયકે પાંચમે દીવસે ગુરૂજીને પરીક્ષા આપી કાળીદાસે મિદ્ધાત કૌમુદી શરૂ કરી અને તે પછી પાંચ છ દીવસમા પુર્ણ કરી અને ત્યારપછી ન્યાય, મીમાંસા, ઉત્તરમીમાંસા, વેદ, વેદાંત, ઉપનિષદ, અલંકાર, શાસ્ત્ર, ભાષા, કુશળશાસ્ત્ર, યોગશાસ્ત્ર, તર્કશાસ્ત્ર અને નાટ્ય, કાવ્ય, ચંદ્ર, પીંગળ નીગેરેનો સંપૂર્ણ અભ્યાસ કર્યો એક દીવસ ગુરૂજીએ કાળીદાસને કેટલાક કડણ પ્રશ્નો પૂછ્યા તેના કાળીદાસે એવા તો સરસ ખુનાસા કર્યા કે ગુરૂજી અત્યંત ખુશ થયા અને કાળીદાસને પોતાની છાતી સાથે દાબીને ધણા હર્ષથી બેટયા અને ખોલ્યા કે કાળીદાસ મારી પાસે જેટની વિદ્યા હતી તે મેં તેને સ્વીખવી દીધી છે, હવે મારી પાસેથી તારે સ્વીખવા જેવું

કથુ રહ્યું નથી માટે જ તને મારો આશીરવાદ છે કે તુ દુનીયામાં વિજયી થશે. હવે તારે જવું હોય ત્યારે જાજો ગુરના વાક્ય સાંભળી કાળીદાસ પોતાના ગુર વિદાનદને લામો થઇને પગે લાગ્યો બીજો દીવસે બદાને કાલીદાસે આમણ દીવસનો વૃતાત કહ્યો ત્યારે તે બોલી કે તમે સવળુ શીખ્યા પણ કામશાસ્ત્ર શીખ્યા છો ? જો તમને તે આવડતુ હોય તો હુ પ્રુછુ તેનો જવાબ આપો ।

કાળીદાસ—કામશાસ્ત્ર મને ગુરજીએ બીલકુલ શીખવ્યું નથી જેથી હુ તમને શી રીતે જવાબ દઇ શકું

બદા—ત્યારે તે શીખો ।

કાળીદાસ—હુ કાલે ગુરજીને કહીશ, કે મને કામશાસ્ત્ર બજાવો

બદા—બલે તમે કાલે ગુરજીને કહેજો

બીજો દીવસે સવારે કાળીદાસ શાળામાં ગુર પાસે ગયો તે ગુર જીને પ્રાર્થના કરી કે મને આપે સપુર્ણ વિદ્યા બજાવી પણ કામ-શાસ્ત્ર બજાવ્યું નહીં

ગુર—કામશાસ્ત્ર તુ તો નામજ મે આજે સાંભળ્યું હુ તો તે બીલકુલ બણ્યો નથી એટલે તને શી રીતે બજાવી શકું પણ રાખ હુ તને ધરમા પ્રુછીને જવાબ દઉં

એમ કહીને ગુરજી ધરમા પોતાની સ્ત્રી પાસે ગયા અને કહ્યું કે કાળીદાસ હવે સપુર્ણ વિદ્યા બજાવી ચુક્યો પણ તેણે આજે મને કામશાસ્ત્ર બજાવાની ઇચ્છા બતાવી પણ હુ તો તે બણ્યો નથી એટલે તેને શી રીતે શીખવી શકું માટે તુ જો તે બજેલી હોય તો શીખવ

વિદાનદની સ્ત્રી—હુ કામશાસ્ત્ર બજેલી છુ પણ કાળીદાસ

તો મારા પુત્ર તુલ્ય છે જેથી મારાથી એને શીખવી શકાય નહીં
પણ આપણા શહેરમા ગુણવતી કરીને એક ગુણુકા છે તેની પાસે
કાળીદાસને કામકળા શીખવાને મોકલો

વિધાન ૬—ડીક '

એમ કહીને એક વિદ્યાર્થીને ગુણવતી ગુણુકાને તેડવા મોકલ્યો.
થોડીવારમા વિદ્યાર્થી ગુણવતીને તેડીને આવ્યો.

ગુણવતી—નમન કરે છું પડીતજી, શું આગા છે ? જે આગા
હોય તે કૃપા કરીને કહો

વિધાન ૬—ગુણવતી આ મારે એક કાળીદાસ નામનો વિદ્યાર્થી
છે કે જે સઘળી વિદ્યામા મોટા પડીત થયો છે પરંતુ એને કામશાસ્ત્ર
શીખવાની સંપૂર્ણ ઇચ્છા છે હું તે બણ્યો નથી માટે તું તેને
કામશાસ્ત્રમા પ્રવીણુ કર

ગુણવતી—બહુ સારું મહારાજ એને મારે ઘેર મોકલો હું
એને થોડા દીવસમા કામશાસ્ત્ર શીખવીશ

વિધાન ૬—કાળીદાસ આ ગુણવતી બાઇની સાથે જાઓ એ
તમને કામશાસ્ત્ર શીખવશે

કાળીદાસ--જેવી ગુરૂ મહારાજની આગા

એમ કહી તેની સાથે તેને ઘેર જાય છે અને થોડા દીવસમા
કામશાસ્ત્ર શીખીને તેમો પ્રવીણુ થઇ જાય છે અને ત્યાર પછી તેને
ત્યાંથી આવી ગુરૂની આગા લઇ બહાર અને કાળીદાસ ઉજ્જન તગ્ન
પ્રયાણુ કરે છે

પ્રકરણ ૯ મું.

અમરાપુરીમાં વિજય.

કાશીથી નીકળી ફેટલાક શહેરોમાં મુસાફરી કરતા કરતા ભદ્રા અને કાળીદાસ અમરાપુર નામની નગરીમાં આવી પહોંચ્યા ધર્મશાળામાં મુકામ કરી કાળીદાસ બજારમાં સીધુ લેવાને ગયો ત્યાં તેને બજાર પડી કે અહીંયા આજે પડતોની મહાન સભા મળનાર છે, અને તેમાં મોટા મોટા પડીને ભેગા થવાના છે આ વાત તેણે ધર્મશાળામાં આવી પોતાની સ્ત્રી ભદ્રાને કહી તેથી તેણે કહ્યું કે ત્યારે તમે પણ એ સભામાં જાઓ અને વિદ્યાનંદગુરુએ ભણાવેલી વિદ્યાનુસાર્થક કરો કાળીદાસે પણ પોતાની ભણેલી વિદ્યાનો અજમામ કરવાની પોતાની મરજી બતાવી સભા ડયા અને ફેટલે વખતે મળવાની છે તેની તપાસ કરવાને ગામમાં ગયો અને ભદ્રાએ રસોઈ કરવા માડી થોડીવારમાં રસોઈ તૈયાર થઈ પણ કાળીદાસ આવ્યો નહીં જેથી ભદ્રા તેની વાટ જોતી બેઠી એટલામાં કાળીદાસ આવી પહોંચ્યો અને બન્ને જણા જમવા બેઠા જમતા જમતા ભદ્રાએ પુછ્યું કેમ ? સભા ક્યારે મળવાની છે ?

કાળીદાસ—આજે બપોરે ત્રણ વાગે

ભદ્રા—સભા શા કારણથી મળે છે અને શું હેતુ છે ?

કાળીદાસ—આપણા આર્ય ધર્મ ઉપર વિચાર કરવા

ભદ્રા—શો વિચાર કરવા

કાળીદાસ—ધર્મ પુરાણોક્ત ખરો કે વૈદીકજ ખરો તે સમધી વિચાર કરવા.

ભદ્રા—તમે કયા પક્ષમા વિચાર ધગવો છો ?

કાળીદાસ—ધર્મ તો શુદ્ધ સનાતન વૈદીકજ ખરો અને માનવા જોગ છે પુરાણીક ધર્મ તો તાત્કીક અને શુદ્ધોત્તે માનવા જોગ છે

ભદ્રા—હીક તમાગ વિચાર સારા છે અને સભામા પણ એજ મુજબ આપનો મત પ્રદર્શીત કરજો

કાળીદાસ—હીક છે ત્યા ઇશ્વર જેની બુદ્ધી આપશે તે પ્રમાણે કરીશ, હવે વખત થવા આવ્યો છે માટે હુ જાઉ છુ

ભદ્રા—ભલે પધારો અને મઆમા વિજય કરીને આવો

કાળીદાસ—હીક હુ જાઉ છુ

એમ કહીને કાળીદાસ સભામા ગયો સભા લગભગ ૫૦૦ વિદ્વાન પડીતોથી ભરાઇને મેઠી હતી ત્યા જઇને કાળીદાસ એક ખુણે મેઠો કાળીદાસને કાઇ ઓળખતુ નહોતુ જેથી તેને કાઇએ પધારે માન આપ્યુ નહી સભાતુ કામ શરૂ થયુ વિદ્વાનો એક પછી એક સભામા ઉભા થઇને પોતાની વિદ્વતાના પ્રમાણમા ભાષણો કરવા લાગ્યા પાંચ સાત પડીતો ભાષણુ કરી રહ્યા એટલે કાળીદાસ એક દમ ઉભો થયો મધ્યમા પડીતોની દ્રષ્ટી તેના ઉપર એક સરખી રથીગ થઇ રહી કાળીદાસે સરકૃત ભાષામા બોલવાતુ શરૂ કર્યુ અને વચ્ચે વચ્ચે પેઠ વેાત, અને ઉપનીષદોના દષ્ટાંતથી ભાષણુને દુરો જીત કરવામા કશી મણા રાખી નહી પાણીના રેવાની માફક બોનાતી ભાષા અને તેમા આવતા વિદ્વતા ભરવા દષ્ટાંતોથી આખી સમા દીગ મુઠ જેની બની ગઇ સધળા પડીતો જય જય પવની કરવા લાગ્યા

અને આ પડીત કયાના છે તે જાણવાને આતુર થઈ રહ્યા બીજા કેટલાક પડીતોના બોલવાનો વિચાર હતો પણ કાળીદાસ વિદ્વાતા અને બોલવાના છટા આગળ અજાણને બેસી રહ્યા વખત પુણ્ય થવા આવ્યો પણ કોઈને ભાષણ બંધ કરાવવાનું મન થાય નહીં સભા પતી પણ કાળીદાસની વિદ્વાતાથી અજાણ ગયા આખરે સમય પુણ્ય થઈ ગયો અને કાળીદાસે પડીતોના હર્ષનાદ વચ્ચે પોતાનું અલૌકીક ભાષણ પુણ્ય કર્યું એટલે સભાપતીએ પોતાની પાસે બોલાવી આસન આપ્યું, અને સભાપતિએ સભા વિસરજન કરતા પહેલા સભામાં ઉભા થઈ કાળીદાસ વિદ્વાનના વખાણ કર્યા અને કાળીદાસને પોતાનું નામ કામ જણાવવાની વિનંતી કરી જે ઉપરથી કાળીદાસે પોતાનું નામ તથા ગામ કહ્યું એટલે સવળા પડીતોએ પુરકજ વખાણ કર્યા અને સભા તરફથી કાળીદાસને પડીત કરીની પદવી આપવાની ભલામણ કરી જે પરથી સભાપતિએ કાળીદાસને પડીત કવિની પદવી સમરપણ કરી અને એક પત્રીકા ઉપર સવળા પડીતોના હસ્તાક્ષર કરાવીને તે પત્રીકા કાળીદાસને સમરપણ કરી અને સભા તરફથી પુષ્પના હાર અને તોરાઓ આપી કાળીદાસને અત્યંત માન આપ્યું અને ત્યાર પછી સભાપતિએ સભા વિસર્જન કરી પણ કાળીદાસને પોતાની સાથે તેડી જવાનો આગ્રહ કર્યો જેથી કાળીદાસ તે સભાપતિને ત્યાં ગયેલ તેણે કાળીદાસને પોતાને ત્યાં બોજન કરવાનો આગ્રહ કર્યો ત્યારે કાળીદાસે કહ્યું કે ધર્મશાળામાં મારી ધર્મપત્ની રસોઈ કરીને મારી રાહ બેતી હશે માટે હું આપને ત્યાં બોજન કરે તે ઠીક નહીં માટે માફ કરો,

સભાપતિ—શું તમે ધર્મશાળામાં મુકામ કર્યો છે ?

કાળીદાસ—જી હા મારે અહીંયા કોઈની સાથે પરીચય

નહોતો નેથી ત્મા મુકામ કર્યો છે

સભાપતિ—અરે એમ તે ખતે ચાલો હું તમારી સાથે ધર્મ-
શાળામાં આવું છું ચાલો ત્યાંથી મુકામ આપણે ઘેર લઈ આવ્યો
મારી સ્ત્રી પણ આપણી સાથે આવશે. તેની સાથે તમારા પત્ની
પણ આવી શકશે

કાળીદાસ—આપ શું કરવા તરફી લો છો, હું તેને આપને
ત્યા લઈ આવું છું

સભાપતિ—ના ના ચાલો એમ કહી તે સભાપતી તથા તેની
સ્ત્રી કાળીદાસની સાથે ધર્મશાળામાં ગયા અને ત્યાંથી ભદ્રાને પોતાને
ઘેર સગસામાન સાથે લઈ આવ્યા અને ત્યાં થોડા દિવસ રહી ત્યાંથી
ઉત્તરન જવાને નીકળ્યા

પ્રકરણ ૧૦ મું.

ભોજના દરબારમાં કાળીદાસનો વિજય.

અમરાપુર છોડ્યાને આજે દશ દિવસ થયા, ધારાનગરીના દર્શન
દુરથી થવા માડ્યા કાળીદાસે ભદ્રાને સંબોધીને કહ્યું આપણે ઉત્તરન
છોડ્યાને કેટલા વર્ષ થયા હશે ?

ભદ્રા—આજે બગબર ૫૬૨ વર્ષ પુરા થયા

કાળીદાસ—પ્રિયા આ ધારાનગરી તારી અને મારી જન્મ
ભૂમીનું રથાન છે નેથી અહીંયા આવતાજ મન અત્યંત પ્રકૃષ્ટિ
થાય છે તને તેમ થાય છે ખરું ?

ભદ્રા—જન્મભૂમી ઉપર દરેક પ્રાણીને કુદરતી પ્રીતી હોય છે તે પ્રમાણે મને પણ જન્મભૂમી જોઈને આનંદ થાય તેમા શું નવાઈ, પણ હવે આપણે ઉજ્જવન જઈને પ્રથમ શું કરવું તેના વિચાર તમને કંઈ આવે છે ?

કાળીદાસ—મારો વિચાર તો પ્રથમ બોજ રાખના દરબારમા જઈને તેના પડીતો સાથે વાદ કરવો અને ઇશ્વર કૃપાથી તેઓને મહાત કરવા અને જો તારા પીતા માવપડીત હોય તો તેની માથે પણ મોટો વાદ વીવાદ કરવો.

ભદ્રા—તમારો વિચાર મને મળતોજ છે પણ મારા પીતા હમાત હશે ?

એટલું બોલતા બેલતા પુત્રીને પીતા વાત્સલ્યનો પ્રેમ વાદ આવ્યો જેથી તેની અંખમાંથી એકદમ આસુની ધારા વાહવા માડી.

કાળીદાસ—ભદ્રે પ્રિય ભદ્રે તું આ શું કરે છે તારી હિમ્મત અને જ્ઞાન ક્યાં જતાં રહ્યા, હું તારો ઉપકાર શી રીતે વાળીશ, તું મારો ગુરુ છે તું મારો શીક્ષક છે અને તેજ મને માણસ બનાવ્યો છે બ્યારે હું આ ઉજ્જવનમા એક પડીત તરીકે ઓળખાઇશ ત્યારે લોકો તનેજ ધન્યવાદ આપવાના છે માટે શાન્ત થા જો દરવાજો આવી પહોંચ્યો ભદ્રાએ આખ લુછી નાખી અને બંને ઉજ્જવન નગરીમા પેઠા અને પોતાની ઝુપડી તરફનો રસ્તો લીધો ત્યાં આવીને પોતાના મુકામમા ઉતર્યા અને ત્યાં જ રક્ષક રહેતો હતો તેને સૌથી પહેલી બચ્ચર માવપડીતની પુછી તે માણસે કહ્યું માવ પડીત બણી સારી સ્થિતીમા છે શું તમે તેને ઓળખો છો ? આ મુકામમા અગાઉ તેની પુત્રી ભદ્રા બાઈ રહેતી હતી તે જહ્નુ વસ્ત્ર ધારી બચ્ચર કરવા

ગયા છે ત્યારથી આ મુકામ મારા શેઠના કમળમાં છે તમે ક્યાના રહીશ છો અને અહીંયા કેટલા દીવસ રહેવું છે ?

ભદ્રા—ભાઇ અમારે તો એક બે દીવસ રહેવું છે માટે તમે જો રહો તો રહીએ આ જગ્યા અમને ખુબ ગમે છે ?

રક્ષક—ભલે રહો મને કંઈ હરકત નથી પણ તમારો સરસા-માન તમે સાચવીને આ ઝુનડીમાં મુકજો અને તમારી ઇચ્છા હોય તો રહેજો પણ એમાં

ભદ્રા—પણ સારું ભાઇ એમ કહીને પોતે ડાણુ છે તેની ઓળખાણ નહીં આપતા અને જણા પોતાની જગ્યામાં રહ્યા

બીજે દિવસે પ્રજાતમા કાળીદાસે ભોજરાજની કચેરીમાં જવાની તક્યારી કરવા માડી નવો જોડ ખનાવીને ભોજપત્ર ઉપર લખી લીધો અને લુગડા પહેરી ભોજરાજની કચેરી તરફ આવી

ભોજરાજ બત્રોસ પુતળીવાળા સિંહાસન ઉપર બીરાજમાન થયેલા હતો સજામાં મોટા મોટા પડીતો, કવીઓ, ગરૈયાઓ, શાસ્ત્રીઓ, જોશીઓ, વૈદરાજો, વગેરેથી, સજા દીધી રહી હતો માધપડિત ભોજરાજની જમણી પાલુએ એકા હતા ન્યાયાધીશો લોકોને ન્યાય આપતા હતા ત્યાં આગળ કાળીદાસ આવીને રાજના સિંહાસનની સનમુખ ઉભો રહી શ્લોક બોલવા લાગ્યો, મધળા પડીતોની નજર કાળીદાસ તરફ ગઢ રાજ્યે પણ તેની સામું જોયું અને પુછ્યું પડીતજી તમે ક્યાથી આવો છો ?

કાળીદાસ—કાશીથી આવું છું અને તમારા માધપડિતની સાથે વાદ કરવાની ઇચ્છા છે

ભોજરાજ—ભલે અમારા પડિતજી તૈયાર છે

એટલે કાળીદાસે એક શ્લોકનું અડધું ચરણ કહી સભળાવ્યું અને બોલ્યો પડિતજી આ શ્લોક પુરો કરો

ગળએ માવપડિતના માસુ જોયું સભામા બેઠેલા મધળા પડિતો પણ વિચારમા પડ્યા માવપડિત પણ મનમા મુકાવા લાગ્યા કે આ વખતે આખર રહેતી કંઠજી છે રાજ ન્યાયી અને અદલ ઇનસાફી તેમજ વિદ્વાન હતો જેથી તેણે માવપડિતને કંઈ પડિતજી પદ પુર કરો નહીં તો વાદમા હાર્યા એમ કહ્યો

માઘપડિત—રાજ આ શ્લોક કયા રાત્રનો છે તે મને યાદ આવતું નથી, પણ જગ થોભો એમ કહી વિચાર કરવા માડ્યો

કાળીદાસ—ભોજરાજની કચેરીમા ગયો તેની પુરૂજ ભદ્રા પણ ન્યા ગર્ભ હતી અને સમાના દરવાજા પાછળથી સાલળ્યા કરતી હતી તે એકદમ સભામા આવીને મોતી પીતાજી એ શ્લોક મારા બારથનો છે માવપડિત પોતાની પુત્રીને ઓળખીને બોલ્યા હા બેટા તે રજ ગપ્પો હુ આ પરેશી પડિતથી આજે હાર્યો ભદ્રા તું અહીયા કયાથી આવી મે તને બહુ અન્યાય કર્યો છે

ભદ્રા—પીતાજી મારા જીવમા જે હતું તે થયું, અને મે ઉદ્યોગ અને ખત રાખી તો તમે જેને મુર્ખ અને અક્ષર શુન્ય કહ્યો તેથી હતો તેનાથીજ તમે આજે મહાત થયા છો

માઘપડિત—શુ આ કાળીદાસ ! ! એ આ મહાન પડિત અને કવિ થયા પુત્રી એ સધળા તારાજ પ્રતાપ ! કન્ય છે તારા ટેકને અને તારા ઉદ્યોગને ! દીકરી મને માફ કરજે હુ વગડે થયો હુ એમ કહીને કાળીદાસને તથા ભદ્રાને પગે લાગે છે કાળીદાસ મને હાથ પકડીને ઉઠાડે છે

જોરાજી—પડિતજી શુ આ તમારી પુત્રી ભદ્રા કે તમે જેને એક અભણ અને અકુશળ માથે પરણાવીને ધરમાથી દુર કરી હતી તે જ કે ? શાનાશ્ચ શાખાશ્ચ પુત્રી તે તારી વિદ્યાને પ્રતાપે અને પુરતી મેહેનત અને ખતથી તારા પત્રીને એક મહાન પડિત બનાવ્યો જેથી તારી કોતી હમેશા જગતમા કાયમ રહેશે અને આજથી હું કાળીદામને મારા મુખ્ય પડિન અને કવિ તરીકે કાયમ કરી અડવી માદીનો અંતીકાર આપુ છું

ભદ્રા—મહાગજ તમે મારા પિતા તુલ્ય છો, મારાથી કંઈ બેઅબી થઈ હોય તો મારું ડરશે

ત્યાર પછી સભામા કાળીદાસનો જયજયકાર થઈ રહ્યો બો-જરાજી એ સભા વીસર્જન કરી અને પડિતમાવ પોતાની પુત્રી તથા જમાઈ કાળીદામને નહને પોતાને યૌગ ગયા અને આખા ગામમા આનંદ મગળ પ્રસરી ગયો

સમાપ્ત.

પ્રજામાં એકી અમાને લોકપ્રિય થઈ પડેલી

કુંદન અને કુસુમ.

ભાગ ૧ થી ૮.

જૂની આખે નવા તમાસા, ડસાઈનુ કામ કરનાર પિતાઓ, સુધારાથી થયેલા સ્મશાન સ્વરૂપ સસારો, વીમમી મદીની અન્નયમ લીલા અને કળિકાળના કૌતક, પારકાની રીતભાતોનું અથ અનુકરણ કરતા થતી ખાનાખરાથી ને પાયમાલી, સાધ્વી સન્નારીનો દૈવી પ્રતિપ્રેમ વગેરે અસખ્ય ચિત્તાર્થક બતાવેથી ભરપૂર ભાગ ૧ થી ૮ દરેક ભાગની કીમત રૂ ૧-૪-૦ પાસ્ટેજ બુદ્ધ

વસંત-વિહાર.

વસંતની કેટલીક ગઝલો તેમજ આર્થિક દાબ્યો, સુપ્રસિદ્ધ વર્તમાનપત્ર 'ગુજરાતી' 'વડોદરા વર્તમાન' વગેરે જેમણે વાંચ્યા છે તેમને તેની ઉત્તમતાની મપૂર્ણ ખાત્રી છે પ્રેમ, ભક્તિ, વૈરાગ્ય, રૂઝાર, માહિત્ય, ધર્મ વગેરે અનેક વિષયો ઉપરની ગઝલો તેમજ દાબ્યો આ પુસ્તકમાં પ્રમિદ્ધ રવામા આવ્યા છે સુદૃઢ મફેદ ચીજણા ઢાગળ પર મનહર છપાઈ, પાકું મોનેરી પુઠું હોવા છતાં કીમત માત્ર રૂ ૨-૮-૦ પાસ્ટેજ બુદ્ધ

મળવાનું ટેકાણું -

હરગોવિનદાસ હરજીવનદાસ બુકસેલર.

૩૦૩૫, પાનકોર નાગ-અમદાવાદ

જનસમાજમાં ખાસ વખણાયેલી

નવલકથાઓ

ગુર્જરી-મુખાર્જીની શેઠાણી સચિત્ર ૨	૦-૦
મિલન-મ દિર (સચિત્ર)	૨-૮-૦
કુમુદકુમારી (સચિત્ર)	૩-૦-૦
રતિસુદરી (સચિત્ર ૧)	૨-૮-૦
રત્નગંધી રામા (સચિત્ર ૧)	૩-૦-૦
સરોજસુદરી-સુવરેલો જનાનો	૨-૮-૦
શ્રીઓની રગભૂમિ	૨-૮-૦

સ સાર શેત જ ભાગ ૧ થી ૩

દરેક ભાગની ૨-૦-૦

વસંત વિહાર (અહલોના કાઠાર) ૨	૮-૦
કર્મ-બન્નન યાને વિગ્વાની કર્મધ્વા ૧	૮ ૦
ભામિની કે કૌરવી ?	૧-૮-૦
વિધિનું વિગ્વાન (સચિત્ર)	૨-૮-૦

કુદન અને કુસુમ ભાગ ૧ થી ૮

દરેક ભાગની ૧-૪-૦

સરસ્વતી (સામાજિક નવલ)	૧-૪-૦
વનવાસિની (ઐતિહાસિક)	૨-૦-૦
કુસુમલતા	૧-૮-૦
મહમ કે મધુરી	૨-૦-૦
કુસુમકુમારો	૧-૮-૦
માનવ રાજતાન	૨-૦-૦
મેમ્પિલર કે ખુની ખજર ?	૨-૦-૦
સુનિમર કે સયક્ષન ?	૧-૦-૦

બહાર પડી ચૂક્યું છે.

શુક મુખામૃત

ભાગવત ભાષાંતર.

વલ્લાજ સુધારા વધારા સાથેનું

તેમજ

સુદર આકર્ષક ચિત્રો સહિત

શ્રી નાથજીની
છબીવાળું

દેશી મજબુત અને ટકાઉ કામળ ઉપર

છાપેલું મનહર બાઈન્ડીંગવાળું

પુસ્તક

કીંમત રૂ. ૬-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

સોલ એજન્ટ

હરગોવિન્દાસ હરજીવનદાસ બુકસેલર.

૩૦૩૫, પાનકોર નાક-અમદાવાદ.

